

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІОТЕХНОЛОГІЙ ТА АКВАКУЛЬТУРИ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА

До захисту допущено»

Завідувач кафедри

к. с.-г. н., доцент

Тетяна ПУШКАР
« _____ » _____ 2025

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

освітньої програми «Кінологія»

за спеціальністю Н2 Тваринництво

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗКОНТАКТНОГО МЕТОДУ
ДРЕСИРУВАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СОБАК ЗА ЗАГАЛЬНИМ ТА
СПЕЦІАЛЬНИМ КУРСАМИ ДРЕСИРУВАННЯ В УМОВАХ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ "КІНОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР "ARCADIA
SELEX" м. ОДЕСА**

Науковий керівник: д. с.-г. н., професор
кафедри технології виробництва і
переробки продукції тваринництва
Олена БЕЗАЛТИЧНА

Рецензент: к. вет. н., доцент кафедри
технології годівлі і розведення тварин
Дніпровського державного аграрно-
економічного університету
Роман МИЛОСТИВИЙ

Виконала здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
денної форми навчання
освітньо-професійна програма «Кінологія»
спеціальність 204 Технологія виробництва і
переробки продукції тваринництва
Микола ДОРОХОВСЬКИЙ

Засвідчую, що кваліфікаційна робота

містить результати власних досліджень.

*Використання ідей і текстів інших авторів
має посилання на відповідне джерело.*

_____ М.ДОРОХОВСЬКИЙ

Одеса – 2026

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	3
Перелік умовних скорочень	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Зоопсихологічні особливості поведінки собак різних порід	7
1.2. Періоди соціалізації собак та умови, що на неї впливають	11
1.3. Класичні методи дресирування	15
1.4. Метод оперантного (безконтактного) навчання	17
Заключення з огляду літератури	21
РОЗДІЛ 2 МАТЕРІАЛ, УМОВИ І МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ	23
2.1. Місце та об'єкт досліджень	23
2.2. Методика виконання роботи	24
РОЗДІЛ 3 РОЗРАХУНКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЧАСТИНА	26
3.1. Особливості утримання і годівлі собак в квартирних умовах	26
3.2. Основні положення про курси базової слухняності (СМ, ВН)	38
3.2.1 Основні навички курсу ВН-UA - "Собака - компаньон"	41
3.2.2 Основні навички курсу СМ "Собака в місті"	45
3.3. Методика та техніка вироблення у собак навичок слухняності	48
3.4. Ефективність застосування методу оперантного навчання за курсами ВН-UA та СМ	57
ВИСНОВКИ	63
ПРОПОЗИЦІЇ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65
ДОДАТКИ	68

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра спеціальності - «Кінологія» Навчально-наукового інституту біотехнологій та аквакультури Дороховського Миколи на тему: «Ефективність застосування безконтактного методу дресирування для підготовки собак за загальним та спеціальним курсами дресирування в умовах громадської організації "Кінологічний центр "Arcadia selex"»

Дипломна робота викладена на 66 сторінці комп'ютерного тексту, містить 11 таблиць, 3 рисунки та 3 додатки. Список літератури налічує 29 найменувань.

Актуальність теми обумовлена необхідністю навчання цуценяти жити у людському суспільстві та розвинути у нього ті базові інстинкти, на підставі яких буде проводитись основне дресирування. Навички курсу слухняності дозволяють дисциплінувати собаку, роблять його керованим, а головне - дозволяють підтримувати правильну ієрархію людини та собаки.

Метою роботи є: аналіз методів підготовки собак за курсами слухняності ВН-UA (собака-компаньон) та СМ (собака у місті); обґрунтування вибору необхідних методів дресирування для кожної тварини в умовах "Кінологічний центр "Arcadia selex"» м. Одеса.

Для досягнення поставленої мети вирішені наступні **задачі:** вивчити особливості утримання та годівлі собак в квартирних умовах; вивчити основні положення про курси базової слухняності: ВН-UA (собака-компаньон) та СМ (собака у місті); проаналізувати методику та техніку вироблення у собак навичок слухняності; встановити ефективність використання оперантного методу дресирування за програмою курсів базової слухняності

Встановлено, що застосування оперантного методу дресирування, хоча і вимагає підготовчого періоду, допомагає скоротити в подальшому термін підготовки собак за курсами ВН-UA та СМ, а також значно підвищити їх робочі якості. При тестуванні тварин за курсом ВН-UA перевага в балах склала 6,2, для курсу СМ - 13,8.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Умовне позначення,
скорочення

Розшифровка

ВН

BegleitHund (собака-компаньон)

ВНД

вища нервова діяльність

ЗКД

загальний курс дресирування

к

кобель

КЦ

кінологічний центр

с

сука

СМ

"Собака у місті"

УР

умовний рефлекс

ВСТУП

За всю історію існування поряд із людиною собака завжди виконував певні функції, корисні для людини. Використовуючи собаку в своїх цілях, людина намагалась зробити його допомогу максимально ефективною, тобто в певному сенсі намагалась його дресувати. Таке дресування можна спостерігати нині у виконанні чабанів, які мешкають поряд із кавказькими та середньоазіатськими вівчарками. Навички роботи ці собаки отримують за допомогою комплексних методів навчання, оскільки дресувальні майданчики або індивідуальні заняття вони не відвідують. Тим не менш, собаки ідеально виконують свої обов'язки при отарі.

Приблизно з середини минулого сторіччя отримало розповсюдження спортивне дресування. Сучасний рівень розвитку науки та техніки зробив не потрібним низку собачих спеціальностей. Рівень життя людини дозволив розвинути напрямки собаківництва, які не мають практичного значення - шоу краси та спортивні змагання.

Актуальність теми. Основною метою виховного дресування є навчання цуценяти жити у людському суспільстві та розвинути у нього ті базові інстинкти, на підставі яких буде проводитись основне дресування. Навички курсу слухняності дозволяють дисциплінувати собаку, роблять його керованим, а головне - дозволяють підтримувати правильну ієрархію людини та собаки.

Мета роботи: проаналізувати методи підготовки собак за курсами слухняності ВН-UA (собака-компаньон) та СМ (собака у місті); обґрунтувати вибір необхідних методів дресування для кожної тварини в умовах "Кінологічний центр "Arcadia selex"» м. Одеса.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні задачі:

- вивчити особливості утримання та годівлі собак в квартирних умовах;
- вивчити основні положення про курси базової слухняності: ВН-UA (собака-компаньон) та СМ (собака у місті);

- проаналізувати методику та техніку вироблення у собак навичок слухняності;
- встановити ефективність використання оперантного методу дресирування за програмою курсів базової слухняності.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Зоопсихологічні особливості поведінки собак різних порід

Поведінка – це спосіб життя й дій тварин у різних умовах. Вона виражає ставлення організму до різних явищ навколишнього середовища й спрямована на задоволення виникаючих у них потреб [11, 18] .

У межах групи різні породи розрізняються за поведінкою, хоча й не настільки сильно, як за екстер'єром. Проте одні характеристики зустрічаються дуже рідко, інші - часто, треті ж є типовими, найпоширенішими.

Молоссоїди – нащадки собак, які від початку використовувались для охорони житла [15]. Нюх непоганий, але застосовується обмежено у зв'язку з особливостями анатомії, з одного боку (багато порід короткошеї та/або короткоморді), і зі специфікою використання, з іншого боку. Ці собаки застосовуються як вартові, вовкодави, охоронці. Мають дуже високу соціальність, прекрасно працюють спільно, зграї мають складну структуру. Територіальність доведена майже до абсурду [19, 31]. Мисливську поведінку можна при бажанні розвинути, але для цих порід полювання не є метою. Рухливість нервової системи добра але легкість перемикування уваги невисока. Деяке афектування зустрічається рідко. Інфантильність для всіх користувальних порід абсолютно виключена – собаки надто самостійні.

Борзі. Нюх розвинений досить добре, має чудовий зір (бачить рухомий об'єкт за кілька кілометрів) [20]. Агресія на людину заблокована дуже міцно. Соціальність висока, деталі внутрішньозграйних стосунків відрізняються від властивих молоссам, але борзі - по справжньому зграйні собаки. Територіальність розвинена дуже слабо: можуть захищати свою територію від чужих собак, захист від людей – рідкість. Мисливська поведінка: єдина група порід, чий комплекс мисливської поведінки збережений селекціонерами в повному обсязі. Звіра необхідно виявити, догнати, схопити й вбити. Самостійно зловлену здобич борза не тільки не їсть,

а навіть не псує шкіру. Рухливість нервової системи добра, це природно для собаки, що повинний ловити здобич описаним способом; після невдалого лову собака швидко заспокоюється й знову готовий до роботи. Легкість перемикання уваги досить висока. Афектованість низька, інфантильність невластива.

Гончаки. Нюх розвинений у дуже високому ступені, як основний робочий інструмент цих собак. Агресія на людину проявляється рідко, але може проявитися, причому в поведінковому контексті, мало властивому собакам інших груп порід: гончак цілком може сприймати людину як об'єкт полювання, якщо йому таку ідею вселити. Соціальність висока, територіальність – поняття практично невідоме. Виключення становлять важкі кров'яні гончі, предками яких були мастифи [8, 24]. Рухливість нервової системи невисока, процеси гальмування включаються досить важко, але, якщо собака взяв слід, він буде по ньому йти, не відволікаючись. Гончак не дуже швидко перемикає увагу: собака настільки захоплюється переслідуванням, що вовки, буває, просто чекають, поки працюючий собака пробіжить повз них, і ріжуть його. Афектованість виражена слабко, але часто дуже збуджуються при зборах на полювання. Інфантильність цим породам не властива.

Мисливці тайги. Нині виділяють власне шпіців Західної Європи й вітчизняних лайок. За поведінкою вони розрізняються несуттєво. Нюх найгостріший. Агресія на людину виражена відносно слабко, скоріше як міра самозахисту; у деяких порід блок абсолютний – собака ні за яких умов не вкусить людину. Соціальність сильно варіює залежно від характеру використання: у чисто мисливських порід вона виражена середньо, у запряжних – дуже високо, оскільки їхня робота без загальних зусиль і координації дій неможлива [8, 19]. Територіальність досить специфічна: ділянка, яка охороняється, мала, і оберігають її насамперед від собак. Поведінка залежить від характеру використання. У порід, яких застосовують як їздових, мисливська поведінка або ослаблена, або просто пригнічена, промислові собаки є прекрасними мисливцями за найрізноманітнішою

здобиччю [24,31]. Рухливість нервової системи і легкість перемикання уваги високі. Афектованість проявляється тільки в гавканні. Інфантильність відсутня, собаки чудово працюють самостійно, не маючи потреби в щохвилинних підказках людини.

Такси за багатьма ознаками поведінки збігаються з гончаками. Нюх гострий, агресія на людину цілком можлива, але не як на об'єкт полювання. Соціальність не дуже висока, непогано виражена територіальність. Мисливська поведінка розвинена прекрасно, нервова система більш рухлива, ніж у класичного гончака, досить легко перемикає увагу [11, 30]. Афектованість й інфантильність цим собакам невластиві.

Лягаві – нащадки гончаків; їхнім завданням є виявлення птаха й вигнання його під стрільця або ловчого. Нюх дуже гострий. Агресія на людину надійно заблокована у переважній більшості порід. Соціальність досить низька, і хоча можна навчити лягавих працювати в парі, але в самій суті їхньої роботи співробітництво з одноплемінником не закладено [31, 33]. Територіальність також невисока, їм немає від кого й від чого охороняти територію. Мисливська поведінка модифікована досить тонко. Собака дичину виганяє, подає під постріл і, в ідеалі, підносить господареві [15]. Рухливість нервової системи добра, увага перемикається досить легко. Собакам властива певна афектованість поведінки, особливо породам, що мають схильність до декоративності. Простежуються певні ознаки інфантильності.

Спанієлі – теж нащадки пташиних гончаків, близька рідня лягавих, працюють без стійки. Їхнє діло – виявити й вигнати птаха. Нюх гострий. Агресія на людину заблокована [29]. Соціальність не дуже висока: собака охоче контактує з іншими собаками, але може прекрасно без них обходитися. Територіальність мало виражена. Мисливська поведінка розвинена відмінно, нервова система рухлива, увага перемикається легко. Афектованість зустрічається часто й може бути досить вираженою. Риси інфантильності помітні не тільки в поведінці, але в багатьох породах навіть у зовнішності.

Тер'єри. Особливої проблеми у використанні нюху немає. Агресія на людину заблокована досить посередньо, тер'єрам взагалі властива висока агресивність. Соціальність досить низька, собаки терплять один одного, бійки між ними часті й малоритуалізовані. Територіальність, мабуть, настільки ж висока, що й у молосів. Хоча в тер'єра часто немає фізичних можливостей для захисту своєї ділянки, проте дзвінкий заливчастий гавкіт і нестримні кидання на порушника кого завгодно змусять зніжковити, а може і відступити. Мисливська поведінка розвинена досить добре, багато порід тер'єрів є безстрашними норними мисливцями, всі вони славляться як неперевершені винищувачі пацюків [8]. Нервова система маловрівноважена: процеси збудження різко переважають процеси гальмування. Увага перемикається важко. Афектованість досить висока, а от інфантильність цим собакам невластива – це дуже серйозні пси, яким природа дала маленьке тіло [23].

Вівчарки мають дуже гострий нюх. Агресія на людину проявляється досить легко: функцією вівчарки є ще й охорона худоби від злодіїв. Соціальність часто не дуже висока: собаки взаємодіють, але можуть упоратися з роботою й поодиночі. Територіальність середня або низька. Мисливська поведінка - це особливий випадок, оскільки випасання худоби за своєю суттю є видозміненою мисливською поведінкою з досить чіткою заборонаю шкодити жертві [11, 25]. Рухливість нервової системи добра, увага перемикається легко. Багато порід схильні до афектованості, що для них є необхідним, адже доводиться привертати увагу людини до того, що робить худоба або збираються зробити зловмисники. Інфантильність теж виражена, часом дуже сильно, собака має потребу в схваленні своїх дій господарем.

Пінчери та шнауцери відрізняються дуже гострим нюхом, завдяки чому деякі породи використовують як шукачів. Агресія на людину проявляється досить легко. Соціальність розвинена середньо, собаки можуть працювати в зграї, але існує велика ймовірність конфліктів між ними з будь-якого приводу. Територіальність виражена середньо, але ці собаки легко навчаються

охороняти. Мисливська поведінка від середньої до маловираженої, полювання – не їхній фах. Нервова система дуже рухлива, часто з перевагою процесів збудження. Легкість перемикання уваги, мабуть, занадто велика, особливо в молодих собак. Афектованість звичайно досить висока, так само як й інфантильність – собаки постійно потребують уваги господаря [20, 21, 25, 33].

1.2. Періоди соціалізації собак та умови, що на неї впливають

Під *соціалізацією* розуміють багатоступінчастий процес, у ході якого складається особистість соціальної тварини і утворюються зв'язки з його оточенням. Кожен етап соціалізації обмежений у часі й має критичні строки, коли включаються вроджені програми поведінки й добудовуються за рахунок придбання нових умовних рефлексів, які поступовим тренуванням доводять до досконалості [1]. Цей процес іде на всіх поведінкових рівнях: включаються нові потреби та вроджені компоненти мотивації. Тварина вловлює основні закономірності й причинно-наслідкові зв'язки навколишнього світу, розуміння яких їй необхідно на даному етапі розвитку. Якщо етап або незавершений (спадкова програма включилася, але повністю не добудувалася), весь подальший розвиток собаки як соціальної тварини виявляється збитковим, психіка порушеною, поведінка аномальною [21].

Перший період соціалізації починається у віці після двох тижнів від народження й триває приблизно до восьми тижнів. Перша й одна з найважливіших подій у житті соціальної тварини – це імпринтинг, у ході якого запам'ятовується образ свого виду й – це особливість собаки – образ людини-партнера. *Імпринтинг* – запам'ятовування деяких властивостей середовища, під час якого тварина пізнає особливості батьків, сестер, братів або місця проживання. Імпринтинг, на відміну від звичайного навчання, відбувається лише на певній стадії розвитку тварини і є незворотнім [9].

В результаті синовнього імпринтингу між молоддю та батьками (справжніми та прийомними) розвивається прихильність, яка втрачає своє

значення, як тільки молода тварина досягає зрілого віку. Однак цей ранній досвід може мати віддалений вплив на подальшу соціальну поведінку організму. У собак, наприклад, чутливий період припадає на вік між 3 та 10 тижнями життя; протягом цього періоду у цуценят розвиваються нормальні соціальні контакти. Якщо цуценя ізолювати одразу після народження та тримати в таких умовах більше 14 тижнів, то в нього не сформується нормальна соціальна поведінка. Подібно до деяких птахів, собаки легко сприймають людину як соціального партнера, тому у цуценят може утворитися міцний тривалий зв'язок зі своїм господарем, якщо прихильність виникла в оптимальні строки відповідного чутливого періоду.

Протягом перших тижнів життя виробляються рефлексі спілкування з тваринами свого виду (соціальні). У цуценят це відбувається на другому та третьому тижні після прозріння [1, 4].

У певний період життя тварини навчаються відрізняти їстівну їжу від непридатної. Часто це відбувається при спостереженні за тим, як харчується мати. Надбані навички зберігаються на все життя і змінюються дуже важко [3, 12].

У ході імпринтингу цуценя запам'ятовує свою належність до певного виду тварин, те, як виглядають істоти, з якими він надалі буде в тісних соціальних відносинах. Надто важливо, що імпринтинг відбувається не тільки на образ матері, але й на людину – саме це дозволяє собаці сприймати людину як старшого одноплемянника. Цуценята, яких відняли дуже рано від матері і яких вигодовували люди, сприймають себе саме як людей [13]. При пізніх контактах із собаками вони спілкуються з ними неохоче, обмежено, явно не ототожнюючи себе із цими тваринами.

Запам'ятання образу матері підсилює тягу молодого собаки до тварин тієї ж породи, що й він сам. Із цього образу собака одержує ключові характеристики зовнішності та поведінки для впізнання в майбутньому статевого партнера. Хоча це й не має великого значення для свійських собак, але по суті служить первинним механізмом поділу порід, що далеко

розійшлися в ході еволюції, є бар'єром, який затрудняє в таких випадках міжпородні схрещування. Так, наприклад, бульдогів, бассетів, борзих представники інших порід найчастіше просто не сприймають як собак [36].

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Всі типи поведінки являють собою результат генетичних та середовищних взаємодій.
2. Імпринтинг може мати віддалені наслідки, які особливо відображуються на статевій поведінці тварин.
3. Імпринтинг може мати важливе значення для розвитку здатності розпізнавати близьких родичів, що запобігає спорідненому спарюванню.

Спостереження за цуценятами свідчать, що протягом першого періоду соціалізації формується поняття «МИ». Цуценя на все життя запам'ятовує, як повинні виглядати тварини, до яких належить і він сам. Для цього періоду його життя властиві поява та буквально лавиноподібне наростання двох складних комплексів поведінки: ігрової й нерозривно пов'язаної з ним дослідницької. Кількість контактів, у які може вступати цуценя, велика. Зрозуміло, що нервова система дуже швидко стомлюється, але й настільки ж швидко відновлюється [34].

Другий період соціалізації може співпадати з першим періодом або перекриватися з ним; припадає на вік приблизно від півтора до п'яти місяців. Суть періоду формування індивідуальності в тому, що цуценя починає виділяти себе серед інших істот, здобуває власне «Я». Різко зростають активність і самостійність. Родичі вже не прагнуть триматися всі разом. Підсилюється дослідницька активність: цуценя енергійно вивчає не лише предмети і явища навколишнього світу, але й можливості власного тіла, у буквальному значенні намагається пізнати себе. Ігрова поведінка є майже переважаючою активністю, набуваючи більш складних та різноманітних форм. Ігри стають змаганнями, переходять у боротьбу і навіть бійку за місце в цуценячій ієрархії [1]. Найбільш болюче питання другого періоду соціалізації - симпатія юного собаки до всіх зустрічних. Для нього ще не існує поняття

«чужі» – , образно кажучи, поняття «внутрішній ворог» цуценяті на другій стадії соціалізації невідоме [33]. Дорослі собаки дійсно ніколи не скривдять його в цьому віці (якщо мова йде про собак з нормально сформованою поведінкою). Більше того, будь-яке цуценя, залишившись на самоті й зустрівши незнайомого чужого собаку, отримує якийсь мінімум уваги: його можуть привести в зграю, де про нього подбають, де його стануть годувати.

Третій період соціалізації припадає на вік 6-10 місяців і безпосередньо пов'язаний з активним статевим дозріванням. Коли раннє дитинство закінчується і собака починає дорослішати, він включається в структуру зграї. В результаті це різко ускладнює для нього можливість легкої зміни соціальних партнерів і мирного переходу до іншої зграї. У цей період чужі собаки вже можуть проявляти агресію до підлітка, соціальне оточення звужується, кількість дружніх зв'язків виявляється обмеженою, для утворення нових потрібні вже особливі умови. Суть третього періоду в тому, що собака розділяє світ за ознакою «свої» та «чужі», до понять «МИ» і «Я» додається «ВОНИ». Останні також, безумовно, є собаками, але такими, що апріорі можуть заподіяти шкоду. Цей етап соціалізації для собаки завершальний [38].

Оскільки собака сприймає людину як представника свого виду, то і людей у ході останнього етапу соціалізації він розділяє на своїх і чужих. Реакція на чужих залежить від породи: у сторожових, охоронних і подібних їм собак відбір вівся на агресивне ставлення до чужих, причому в деяких породах саме поява недовірливої реакції на сторонніх людей відбувається дуже рано, ще в період становлення «Я». У таких порід третій період соціалізації ніби вклинюється в другий, агресивність з'являється при перших же, ще дуже слабких викидах у кров статевих гормонів. Однак в інших породах, де відбір вівся на дружелюбне ставлення до людини, агресія на неї не з'являється й на третьому етапі соціалізації. У їздових собак явно виражена реакцію уникнення чужих. У деяких собак-компаньйонів третій період так повністю й не завершується, а закінчується формуванням тісного кола спілкування [32, 34].

Природні задатки собак необхідно враховувати при їх вихованні (не плутати зі звиканням). При вихованні формують характер собаки. Ніяка строгість і навіть суворість послідовних вимог не позначається на здатності собаки до звикання. Часто навіть трапляється так, що чим більш вимогливий господар, тим більш прив'язаний до нього собака. З іншого боку, вимогливість і жорстокість - не тотожні поняття. Вимогливість - виражається в рішучій, категоричній формі прохання до собаки виконати ту чи іншу команду, на відміну від жорстокості - вкрай суворого, безжального, нещадного відношення. Тому, безумовно, потрібно бути вимогливим до цуценяти, але не жорстоким, інакше результатом може стати озлоблена, неврівноважена, непередбачувана в своїх вчинках тварина [29, 30, 32].

Розрізняють два типи навчання: на основі утворення умовних рефлексів (за І.П. Павловим) і когнітивне (з елементами мислення). Між цими двома крайнощами розрізняють навчання типу "інсайт" і асоціативне навчання. У міру розвитку ЦНС у собаки виявляються здібності до використання всіх типів навчання, завдяки чому в зрілому віці ця тварина вражає різноманітністю і складністю своєї поведінки [16].

Три основних параметри поведінки - інстинкти, навчання і елементарна розумова діяльність тісно взаємодіють один з одним. В екологічному аспекті значення їх різне. Вроджені компоненти забезпечують стабільність системи поведінки, характерного для певного виду. На їх основі здійснюються адаптації до повільно і закономірно перебігаючих змін зовнішнього середовища, як, наприклад, зміна пір року або чергування дня і ночі. Навчання і елементарна розумова діяльність забезпечують лабільність поведінки і дозволяють тваринам адаптуватися до швидко змінюваних факторів середовища [21].

1.3. Класичні методи дресирування

Під методом дресирування розуміють комплекс способів і прийомів, за допомогою яких у собаки виробляються умовні рефлекси. При дресируванні

собак застосовують чотири основних методи: механічний, смакозаохочувальний, контрастний і наслідувальний [10, 39].

Механічний метод. При цьому методі умовний подразник підкріплюється механічним (натиск, ривок за поводок, удар прутом). Наприклад, команда «Сидіти» супроводжується натискуванням рукою в області крижів собаки і легким натягуванням повідка вгору і назад. Механічним методом можна виробити багато, але не всі рефлекси. Наприклад, не можна виробити цим методом навички вибірки предметів за запахом. Крім того, механічні дії нерідко викликають у собаки боязнь дресирувальника, пригнічений стан [7]. Тому дресирувальник повинний вміло користуватися механічним методом, не допускати частих і тривалих больових впливів, враховувати індивідуальні особливості поведінки собаки.

Смакозаохочувальний метод. При цьому методі умовний подразник підкріплюється дачею собаці ласощів. Наприклад, команда «До мене» супроводжується показом собаці ласощів, а коли собака підійде, дресирувальник віддає йому їх. Смакозаохочувальний метод використовується для вироблення у собак загальнодисциплінарних і спеціальних навичок [22]. Зрозуміти першопричину будь-якої поведінки тварини — отже, відповісти на питання: яка потреба викликала її. Наприклад, ставлення до корму у голодної тварини буде іншим, ніж у ситої.

Застосовують підкріплення регулярно або епізодично (ймовірне підкріплення). Для підтримки вже виробленої навички (поведінки) на певному рівні надійності слід припинити регулярні підкріплення і перейти на епізодичні, випадкові в непередбачуваному порядку, але з певною ймовірністю. При ймовірному підкріплення (50 %) деякі умовні рефлекси виробляються швидше, ніж при 100%-му підкріпленні, що пов'язують з емоційним збудженням, яке досягає максимуму саме в даній ситуації [35, 39].

Контрастний метод. Суть методу в тому, що дія умовного подразника підкріплюється механічним, а потім харчовим подразником. Наприклад, подавши команду «Сидіти», роблять натиск в області попереку і натягують

повідець вгору і назад, а коли собака сяде, дають йому ласощі. Контрастний метод сприяє чіткій, безвідмовної роботи собаки в різних умовах. Крім того, завдяки смаковому заохоченню він сприяє підтриманню і зміцненню прихильності собаки до дресирувальника [2].

При впливі на собаку спочатку механічним, а потім харчовим подразниками викликається два види поведінки: перший захисний, мотивований прагненням позбутися неприємних больових відчуттів, тому собака приймає певну позу, ухиляючись від натиску; другий — спрямований на очікування харчового задоволення, стимульованого позитивною мотивацією (отримання ласощів). Захисна поведінка дає можливість дресирувальникові отримати від собаки потрібні дії (прийняти необхідне положення) на фоні негативних емоцій, а потім дачею ласощів підкріпити виконання дії позитивними емоціями. Такий контрастний емоційний фон сприяє виробленню міцних навичок, так як основою будь-якої поведінки є переживання (емоції). Без емоцій навички не виробляються [9].

Наслідувальний метод заснований на використанні природженої здатності тварини наслідувати дії іншої тварини. Наприклад, достатньо одному собаці збудитися, як на його гавкіт починають реагувати і інші собаки. Наслідувальний метод застосовують при навчанні собак подоланню перешкод, хватці за одяг помічника, затриманню утікача, прояву гавкоту по команді та багато іншого, а також при виховному дресируванні цуценят [10, 17].

1.4. Метод оперантного (безконтактного) навчання

Протягом останнього десятиліття надзвичайної популярності набув метод оперантного навчання, а саме один з його різновидів - навчання собак за допомогою клікера. Основний внесок вивчення закономірностей утворення інструментальних умовних рефлексів вніс американський вчений Беррес Фредерік Скінер. Запропоновані ним визначення оперантного навчання і оперантного умовного рефлексу зараз найбільш вживані при характеристиці інструментальної форми навчання [5, 6].

Популярністю у прихильників оперантного навчання і методу навчання собак за допомогою клікера серед дресирувальників собак користуються роботи Карен Прайор, Моргана Спектора, цікаві роботи Конрада Лоренца [14], Джона Фішера і багатьох інших авторів. На противагу методиці І. П. Павлова, Скінер розробив методику вільної оперантної поведінки, при якій тварині дозволяють здійснювати різні дії, потрібні з яких підкріплюють. Найчастіше для таких дослідів вибиралися щури і голуби, хоча використовувалися і інші тварини, а також людина [27].

Знаменита "скринька Скінера" насправді являє собою скриньку, з однієї зі сторін якої є педаль (важіль), з'єднана з годівницею. Зовні за стінкою розташований складний механізм, функція якого полягає в тому, що після кожного натискання на педаль в годівницю падає гранула корму. Як тільки щура саджають в скриньку, він починає активно досліджувати її - обнюхувати і дертися на стінки. При цьому випадково натискає на педаль, після чого в годівницю падає корм. Зазвичай тварина цього не помічає, але з'їдає їжу, знайшовши її. Продовжуючи обстежити ящик, щур випадково натискає на педаль і поступово виявляє залежність між дією і результатом. Як тільки тимчасовий зв'язок стане для нього зрозумілим, щур починає натискати на педаль, коли захоче їсти. Характерно, що спочатку щур натискає на важіль дуже рідко, потім число натиснень починає зростати. Після приблизно 140 хвилин досвіду число натиснень раптом зростає дуже швидко. Зовсім не обов'язково чекати від тварини випадкового натискання на важіль. Цю дію можна провокувати (ініціювати) різними способами, наприклад, для навчання голуба клювати педаль до неї можна приклеїти зернятка. Якщо говорити про напрацювання форм поведінки, пов'язаних з харчовою потребою, то рекомендується знизити масу тіла тварини до 80% від початкової, тобто створити у тварини виражену харчову потребу і мотивацію поведінки [28].

Хоча відкриття і вивчення інструментальних умовних рефлексів вважається заслугою американської науки, вони досліджувалися і в школі І. П. Павлова (наприклад, А.Г. Івановим-Смоленським, Г. Зеленим [16]). Відомий

польський вчений Ю.М. Конорські, який також є учнем Павлова, вважається одним із авторів теорії про інструментальні умовні рефлексі, які він називав умовними рефлексами другого типу. Однак ще раніше в Росії описав цю форму навчання і використовував її в своїй роботі талановитий цирковий дресирувальник В.Л. Дуров [8].

Обставини і ситуації, в які потрапляють тварини, змушують їх робити ті чи інші дії, пристосовуючись або активно пручаючись. Дії тварин призводять до яких-небудь наслідків або результатів, від яких залежить, чи будуть вони повторювати ці дії або уникати їх. Тобто інструментальні умовні рефлексі будуються на основі активної цілеспрямованої діяльності тварини. Послідовність подій і результат їх, в даному випадку, залежать не тільки від зовнішньої сигналізації, але і від поведінки самої тварини. Таким чином, перша відмінність інструментального умовного рефлексу від класичного полягає в активній, цілеспрямованій діяльності тварини, що навчається. Другою відмінністю є те, що інструментальний рефлекс не відтворює лежачу в його основі безумовну реакцію, в той час як класичний умовний рефлекс частково або повністю відтворює її [6, 37].

При утворенні інструментальних умовних рефлексів основну роль грає внутрішня активність тварини - його потреба і мотивація. Тобто в основі поведінки лежить не зовнішня сигналізація, а внутрішня потреба тварини. Вважається, що вибір реакції твариною визначається не викликаючим її подразником, а встановленням тимчасової послідовності між реакцією, викликаною у тварини в даній ситуації і підкріплюючим подразником. При класичних умовних рефлексіх зв'язок встановлюється між стимулами і результатом, а при інструментальному навчанні вона виникає між реакцією і результатом. Таким чином, дія тварини набуває сигнальну функцію по відношенню до результату (підкріпленню) [18, 23].

Ефективність навчання в формі утворення інструментальних умовних рефлексів полягає не тільки в тому, що тварина сама прагне виконати яку дію, але і в тому, що підкріплення - це не просто подія, пов'язана тимчасовою

послідовністю з будь-яким сигналом; це завжди задоволення домінуючої потреби. Тому підкріплення стає біологічно важливою подією, а дії, що призводять до нього - біологічно доцільними.

Незважаючи на уявну наближеність інструментальних умовних рефлексів до рухових класичних рефлексів, спеціальними дослідженнями було доведено існування відмінностей між ними. В одному з них собака повинний був доти реагувати на перший подразник, поки не пропонувався другий, за яким відбувалось харчове підкріплення. Виявилося, що перший подразник викликав інструментальну реакцію, що не супроводжувалась слиновиділенням, тоді як другий викликав слиновиділення [5].

Слід зазначити, що хоча природна поведінка тварин є здебільшого інструментальною, в формуванні поведінкового акту важко розрізнити роль і участь того чи іншого виду умовного рефлексу.

Етапи оперантного навчіння:

1. Створення стану вираженої потреби у тварини.
2. Первинна ініціація потрібної поведінки (поведінкового акту) одним із способів дресирування. При цьому уникають способу больового впливу (оборонної поведінки), віддаючи перевагу тим, що ґрунтуються на відборі поведінки.
3. Створення умов, за яких тварини самостійно відтворюють первинну ініційовану поведінку.
4. Введення стимулу, що санкціонує цей поведінковий акт.
5. Використання властивостей підкріплення і тренувального процесу для закріплення поведінкового акту до навички.

Оперантне навчіння може ґрунтуватись на будь-якій потребі, вибір якої визначається завданням дресирування і особливостями тварини. Ініціювати потрібну поведінку можна будь-яким способом, проте в оперантному дресируванні найчастіше використовують способи відбору поведінки, посилення поведінкового акту або його елементу і спосіб наведення. Вважливо вчасно припинити застосування допоміжних засобів, домагаючись

самостійності тварини. Ввести команду можна як на другому етапі, так і після відпрацювання необхідної дії. За оперантного нау́чіння підкріпленню надається особливе значення, оскільки воно визначає швидкість і ефективність цього процесу. При цьому враховують величину, режим і час підкріплення [27].

У рамках оперантного методу дресирування останнім часом розроблені оригінальні методики формування поведінки, такі як клікер-дресирування, дресирування за допомогою дисків та ін [37].

Вивчення досвіду роботи кращих спортсменів і тренерів з обідієнс свідчить, що переважна їх більшість використовує в своїй роботі принципи оперантного навчання, практично всі використовують клікери, нехай навіть на певних етапах підготовки собак до виступів. Спроби використання класичних схем і методик навчання, які застосовуються багатьма інструкторами в ЗКД, показали, що такі собаки здатні набрати залікові бали в початковому класі, іноді навіть долають і клас 2, а ось у міжнародній категорії практично не мають шансів на гідний результат [24]. У той же час, цуценята, яких вже у самому ранньому віці (а це реально можна робити з трьох-чотирьох тижнів) включили в роботу, до семи-восьми місяців здатні показати результат за всіма навичкам обідієнс- МК. До речі, спортсмени обідієнс зі своїми собаками неодноразово виходили на ЗКД і незмінно показували не тільки чітку, але і гарну роботу.

Заключення з огляду літератури

Поведінка собаки – це складна рефлексорна діяльність, результат прояву багаточисельних умовних і безумовних рефлексів на різні подразники зовнішнього та внутрішнього середовища. За допомогою цілеспрямованого спеціального навчання людина привчає собаку до конкретної, часто досить складної роботи. Знання фізіологічних основ поведінки і дресирування собаки необхідно для того, щоб розуміти особливості його психіки і у відповідності з ними правильно будувати свою роботу з тваринами.

Загальні положення методики дресирування уявляють собою обґрунтовану систему дій на собаку різними подразниками з метою вироблення навичок. Останнім часом все більш популярним стає оперантний метод навчання собак, який будується на основі активної цілеспрямованої діяльності тварини.

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛ, УМОВИ І МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

2.1. Місце та об'єкт досліджень

Кінологічний клуб "Arcadia-Selex" знаходиться за адресою: м. Одеса, вул. Богдана Хмельницького, 56. Був створений у 2014 році силами кінологів-аматорів. Президент та засновник організації - Яровенко А.О. - дресирувальник з досвідом роботи більше 15 років, спеціаліст по поведінці диких тварин (псових хижаків), посттравматичний реабілітолог.

Пріоритетне завдання кінологічного клубу "Arcadia-Selex" - популяризація культури виховання, утримання та вихула собак, адаптація собак у побуті та соціумі, а також розвиток аматорського спорту з собаками. Спеціалісти та співробітники клубу ретельно вивчають особливості та потреби кожної породи. Багаторічна співпраця зі спеціалістами високого класу дозволила створити центр, який принципово відрізняється від багатьох існуючих аналогів.

Спеціалісти "Arcadia-Selex" пропонують оптимальний варіант виховання собаки, основні правила догляду та утримання. На базі організації проводяться заняття з групової соціалізації собак, виховання цуценят, загального курсу слухняності, курсів собака-охоронець, сторожової та вартової служби, захисно-караульної служби, а також кінологічних видів спорту: аджиліті, вейтпулінг, канікрос, фрісбі, фрістайл та трюкової дресури.

Кінологічний клуб "Arcadia-Selex" (додаток В) здійснює, консультує та надає допомогу з наступних питань: експертна оцінка собак, придбання породистих собак, оформлення міжнародних родоводів, оформлення документів для вивезення собак за кордон, оформлення Міжнародного ветеринарного сертифікату (євродовідка), перевезення тварин по усьому світу, прокат та перетримання собак, вихулювання та тренінг собак, грумінг, підготовка до виставок, заняття по хендлінгу, консультації по вирощуванню, утриманню і годівлі собак, племінному розведенню, страхування та ідентифікація собак та придбання електропристроїв для дресури та полювання

виробників DOGTRA (США) та NUM'AXES (Франція). На базі клубу працюють курси підготовки грумерів та кінологів-інструкторів.

Об'єкт досліджень – собаки різних порід, власники яких є членами клубу «Arcadia-Selex». Піддослідні собаки готуються за курсами загальної слухняності, загального курсу дресирування, курсами "Собака в місті" (СМ) та "Собака-компаньон" (ВН-UA).

2.2. Методика виконання роботи

Дослідження за темою дипломної роботи проводились в умовах кінологічного клубу "Arcadia-Selex" м. Одеси.

Протягом досліджень використовувались такі широко розповсюджені методи, як зоотехнічний, аналітичний, розрахунковий, статистичний. Проте головним методом був порівняльний на основі аналітичних дослідів по різних методам дресури.

Об'єктом для досліджень слугували собаки різних порід, які належать приватним власникам. В дослідженнях приймали участь 12 собак віком 10-18 місяців наступних порід: німецька вівчарка - 3 гол, бельгійська вівчарка (малінуа) - 1 гол, ротвейлер - 1 гол, лабрадор ретривер - 3 гол, бордер коллі - 2 гол, голден ретривер - 1 гол, хаскі - 1 гол.

Вивчали методики підготовки собак за спеціальними курсами, а саме: ВН (собака-компаньон) та СМ (собака у місті), а також правила проведення випробувань та критерії оцінювання учасників. Для дресирування собак застосовували методи: смакозаохочувальний та оперантний, проведений порівняльний аналіз цих методів.

Для досліджень обирали тварин з переважаючою харчовою та переважаючою ігровою реакціями поведінки. Тестування собак проводили за методикою В.Н. Зубко [10].

При порівнянні методів підготовки враховували термін засвоєння твариною курсу та якість виконання вправ.

Загальна схема досліджень представлена на рис. 2.1.

Умови годівлі та утримання собак відповідали нормам та рекомендаціям, з урахуванням породи, віку, живої маси, специфіки навантаження. Раціони годівлі собак представлені у відповідному розділі.

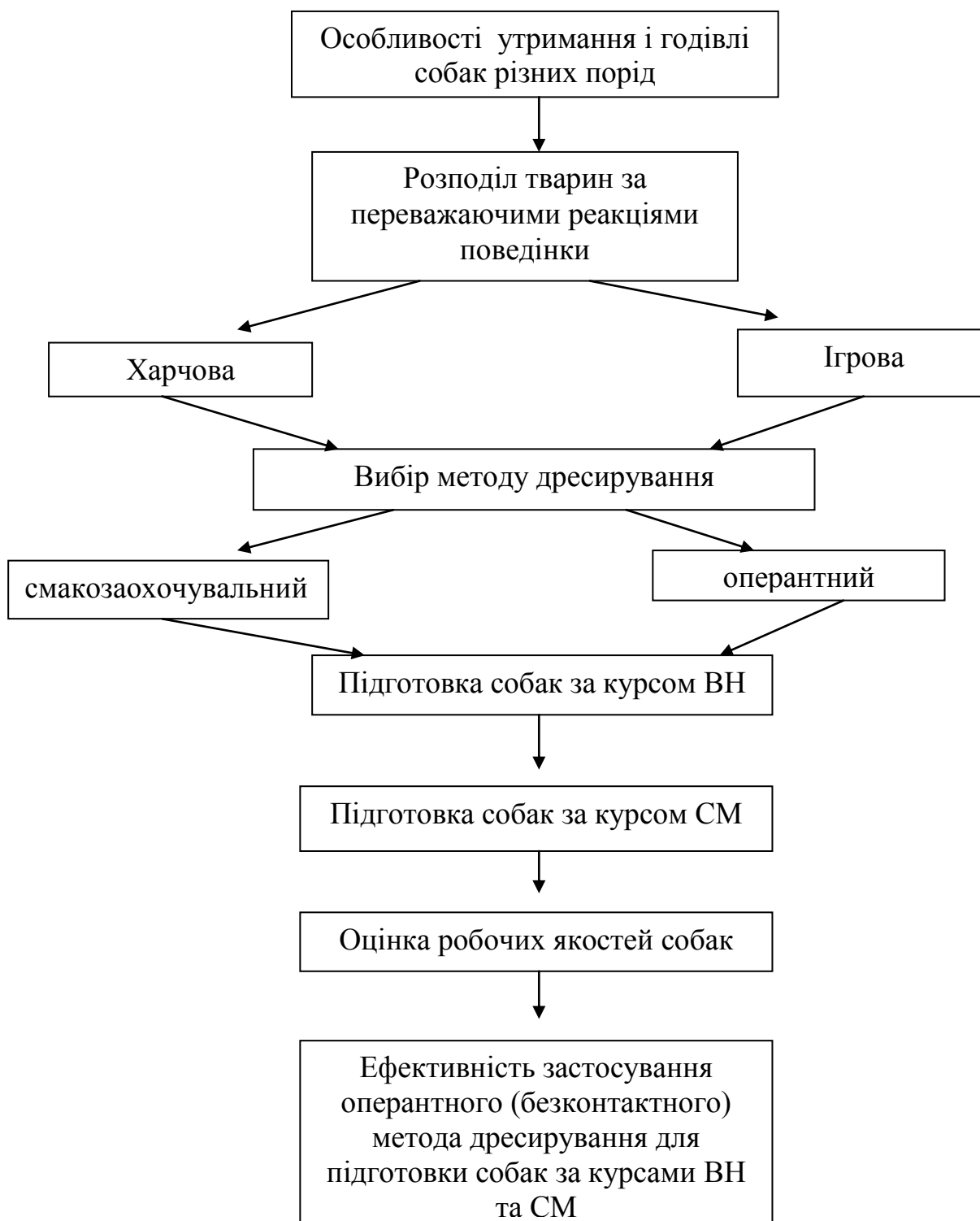

Рис. 2.1. Загальна схема досліджень

Випробування собак за курсами ВН та СМ проводили згідно "Настанов FCI для Міжнародних випробувань, призначених для користувальних і розшукових собак" [26].

РОЗДІЛ 3. РОЗРАХУНКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЧАСТИНА

3.1. Особливості утримання і годівлі собак різних порід в квартирних умовах

У містах переважна більшість собак утримується у квартирах. Багаторічна практика засвідчила можливість вирощування та утримання собак у таких умовах, але лише при дотриманні ветеринарно-санітарних та санітарно-епідеміологічних правил утримання собак у населених пунктах.

При регулярному догляді до 2,5–3-місячного віку цуценя привчається дотримуватись чистоти в квартирі. Останню годівлю потрібно закінчувати о 7–8 годині вечора, вранці до годівлі цуценя також необхідно виводити на вулицю. З 1,5-місячного віку цуценя регулярно виводять на прогулянку, спочатку на нетривалий час, а потім на 2–3 години, даючи йому можливість удосталь побігати і погуляти. Влітку чим довше цуценя буде на сонці і свіжому повітрі, тим краще буде розвиватися. Під час прогулянок бажано більше гратися з цуценям, адже це створює контакт між ним і господарем і сприяє зародженню прихильності тварини. З перших команд, з дотриманням строгого режиму годівлі, з перших прогулянок і привчання до охайності і починається виховання цуценяти, навчання його такій поведінці, яка задовольняє господаря і повинна бути при утриманні собаки в квартирі.

У віці 3-х місяців у цуценят починається зміна зубів, яка триває до 10-11-місячного віку. У цей час не бажано використовувати для гри з ним дерев'яні предмети, оскільки цуценя, ковтаючи дрібні друзки, може пошкодити стравохід. Також потрібно обмежити тварині доступ до взуття, одягу та інших речей, інакше вони будуть зіпсовані. Одночасно зі зміною зубів відбувається швидкий ріст кістяка й організму не вистачає кальцію. У цей період цуценяті дають як мінеральну підгодівлю гліцерофосфат або глюконат кальцію.

Дуже часто цуценята ще в утробі матері заражаються гельмінтами. Ознакою зараження є здуття кишечника, велике, щільне на дотик черевце.

Зазвичай для дегельмінтизації застосовують пиперазин адипінат . Разова доза в цьому віці складає 0,25 г на 1 кг живої маси.

За квартирною утримання собаці відводять постійне місце для відпочинку і сну. Воно має бути розташоване на достатній відстані від опалювальних пристроїв, дверей і за можливості захищене від протягів. Як правило, собаку розміщують у найбільш ізольованому місці коридору чи кімнати квартири.

При цьому середня температура повітря у приміщенні має коливатись у межах 18-22°C, а відносна вологість —40-60%. Швидкість руху повітря не повинна перевищувати 0,2-0,3 м/с, світловий коефіцієнт має становити 1:8, кут падіння світла — більший 27°, кут отвору — 5°, коефіцієнт природної освітленості —0,5-0,75%. Штучне освітлення має досягати 50-200 лк.

Гранично допустима концентрація (ГДК) двоокису вуглецю у повітрі — 0,15%.

У відведеному для проживання місці ставлять лежанку (за розмірами тварини). Щоб зробити її, до дерев'яної рами на ніжках заввишки 10-12 см прикріплюють або прибивають гладенькі дошки. Лежанку накривають підстилкою. Часто замість лежанки на підлозі для собаки розміщують невеликий щільний килимок або матрац і накривають його підстилкою, яка легко витрушується. Він добре захищає тварину від холоду підлоги й легко піддається щоденному чищенню. Солому, якою набитий матрац, раз на тиждень треба міняти, а чохол прати.

Найдоцільніше користуватися матрацами, наповненими гречаним лушпинням. Гречане лушпиння — гіпоалергенний матеріал, який не піддається впливу вологи, не сприяє заселенню паразитами, позитивно впливає на стан шерсті тварини. Сипкість наповнювача дозволяє матрацу легко прийняти форму тіла собаки й забезпечити необхідну підтримку більшості груп м'язів, суглобів і зв'язок, що забезпечує повноцінний відпочинок й правильний розвиток тіла тварини.

Собаку, що утримується в квартирі, слід виводити на вулицю кілька разів на день для відправлення його природних потреб (вигулювати). За умови утримання собаки в квартирі з ним необхідно виходити на прогулянку два рази на день по 1 годині. Під час прогулянки собаці слід надавати можливість вдосталь побігати.

Килимок, на якому відпочиває собака у квартирі, а також підлогу ретельно чистять пилососом. Підлогу, крім того, протирають вологою ганчіркою. Один раз на тиждень її миють водою з дезрозчином чи милом. За відсутності пилососа килимок виносять у двір і ретельно вибивають від пилу й шерсті. У період посиленої линьки собак, особливо довгошерстих, чистити килимок і підлогу рекомендується два рази на день (вранці й увечері).

Для годівлі собаки в квартирі виділяють постійне місце. Неприпустимо переносити з місця на місце посуд з кормом, годувати на кухні, біля постелі людей, на дивані, у кріслі, в ліжку, на столі. Корм для цуценят повинен бути завжди свіжим, тому готувати його треба на 1–2 годівлі. Якщо корм готують відразу на весь день, то його зберігають в холодильнику і розігрівають частинами. Орієнтовні норми згодовування кормів цуценятам приведені в таблиці 3.1.

З 1 до 2-місячного віку цуценят годують 5–6 разів на добу. Кількість корму, яка необхідна на одну годівлю, залежить від живої маси цуценяти. Якщо цуценя довго і ретельно вилизує годівницю, значить кількість корму явно недостатня, якщо ж, навпаки, воно не з'їло весь корм, то його кількість треба зменшити. Цей метод визначення обсягу корму можливий лише при регулярній (через 2,5–3 години) годівлі цуценяти. Як правило, місячне цуценя середніх порід з'їдає за одну годівлю 1,5–2 (на 250 мл) склянки корму, а дрібних порід – близько 1 такої склянки за весь день.

З 2 до 4-місячного віку цуценят годують 4–5 разів, з 4 до 6 місяців – 3–4 рази, з 6 до 12 місяців – 3 рази, після 12 місяців – 2 рази на добу.

Таблиця 3.1

Орієнтовані норми згодовування кормів цуценят, на голову на добу, г

Корми	Вік, міс.			
	до 1	1-3	3-6	старші 6
М'ясо	30–50	60–150	160–250	350
Молоко	50–150	200–400	200–300	100
Сир	10–20	30–50	60–100	200
Картопля	20–30	40–50	60–120	150
Крупа	30–50	60–100	120–150	200
Хліб	20–30	30–50	70–100	150
Овочі	20–30	40–70	30–100	100
Жир тваринний	1–3	3–4	4–6	10
М'ясо-кісткове борошно	–	10–20	25–40	50
Кісткове борошно	2–4	5–10	10–13	15
Риб'ячий жир	0,5	1–3	3–5	8
Дріжджі	0,5–1,0	1–2	2–4	6
Яйця	1	-	-	-
Сіль кухонна	0,5	3–5	5–8	10

Після припинення грудного вигодовування цуценят привчають до повноцінного збалансованого харчування. Найкращим рішенням для переходу цуценят на сухий раціон буде той, що враховує усі потреби зростаючого організму. Перші тижні корм для цуценят можна розмочувати в теплій воді, саме тому він повинен мати високі властивості з регідrataції. Найкраще, якщо раціон для цуценят у період відлучення буде такий самий, який споживала мати у 2-й триместрі вагітності та в період лактації. Шлунок цуценят ще не дуже великий, тому за один раз не може вмістити достатню кількість їжі. Однак добова потреба цуценят в поживних речовинах та мінералах навіть більша, ніж у дорослих.

Корм для цуценят після 2-х місяців підбирається відповідно до породи, віку та розміру. Важливо, щоб на упаковці було зазначено, що це корм для цуценят. Це є гарантією, що собака, підростаючи, отримає поживні речовини,

необхідні для нормального розвитку. Якісний раціон забезпечує правильне формування молодого організму.

Добовий раціон дорослого собаки балансується за всіма поживними речовинами, які необхідні для підтримання фізичної форми з урахуванням таких особливостей: порода, розмір, вік, стать, умови утримання, стан здоров'я, фізіологічний стан та рівень фізичної активності. Чим масивнішою є особина, тим менші витрати енергії з розрахунку на 1 кг живої маси. В літній період добова потреба тварини в енергії знижується, а взимку зростає приблизно на 15%.

Для самців та молодняку характерні вищі енергетичні витрати, ніж для самок та повновікових тварин.

На відміну від людини, фізіологія якої розрахована на найрізноманітніше харчування: м'ясо, рибу, каші, овочі, фрукти, солодощі, мікрофлора кишечника собаки набагато вразливіша. Надмірна різноманітність і занадто часта зміна раціону шкодять здоров'ю собаки, оскільки його травна система потребує часу на «адаптацію». Тому в разі некоректної та частої зміни раціону можуть спостерігатися такі явища, як розрідження випорожнень та діарея.

Крім того, травна система собаки значно відрізняється від травного тракту людини. У собаки вага шлунку становить понад 60% загальної ваги травного тракту, тоді як у людини — лише 10%. Кишечник у собаки коротший, тому кишечний транзит відбувається значно швидше, ніж у людини. У зв'язку з цим здатність до перетравлення їжі у собак є слабшою, тому їм потрібен легкозасвоюваний корм.

Споживання їжі та харчові потреби собак відрізняються від потреб людини. Якщо для людей важливо, щоб їжа приємно виглядала та була смачною, то собаки сприймають її «носом». Якщо порівнювати смакові рецептори — в людини їх нараховують понад 9000, а у собак — близько 1700, в той час, як нюх у собак у 100 разів сильніший, ніж у людини. Тому ароматна привабливість сухих раціонів є дуже важливою.

На даний час більшість власників собак надають перевагу сухим кормам, збалансованим за всіма поживними речовинами та враховуючим вік, масу, фізіологічний стан та інші особливості тварин.

Умовно всі сухі корми поділяються на три класи: економ, стандарт та преміум або супер-преміум. Різниця між ними у якості засвоєння та кількості поживних речовин, сировині, яку використовують, стандартах та контролі процесу виробництва.

Корм преміум-класу. Цей клас кормів вважається повнораціонним, оскільки містить понад 50 поживних речовин. Цільове призначення таких раціонів полягає не тільки у постачанні енергії та необхідної кількості нутрієнтів (поживних речовин), зниженні ризику розвитку патологій, а й також у забезпеченні якісного життя та уповільненні процесу біологічного старіння. Раціони даного класу враховують усі специфічні потреби собаки: породу, вік, розмір, спосіб життя та фізичні навантаження. Для їх виробництва проводять наукові дослідження з залученням науковців, ветеринарних лікарів та професійних розплідників.

Корм класу стандарт. До складу кормів цього класу входять приблизно 30-35 поживних речовин. Призначення кормів — забезпечити тварину енергією та необхідними поживними речовинами, підтримати здоровий обмін речовин та життєдіяльність організму. Ці раціони не враховують специфічні потреби різних порід собак, такі як підтримання здоров'я суглобів, або фізичних навантажень для собак службових порід. Тому подібні раціони потребують коригування.

Корм економ-класу. До цього класу кормів входять від 15 до 20 поживних речовин, призначення яких є забезпечити тварину енергією. Постійне утримання собаки на раціонах економ-класу є небажаним, оскільки дефіцит вітамінів та амінокислот негативно впливає на ріст, здоров'я та зовнішній вигляд, може викликати зміни в поведінці. Поживність і засвоюваність таких кормів дуже мала, тому їх витрата вища, ніж у кормів інших класів.

За стандартами на етикетці сухого корму в обов'язковому порядку повинна бути зазначена така інформація:

- назва торгової марки;
- інформація, для яких собак призначений корм, вік;
- гарантований аналіз (у відсотках, мінімальний вміст інгредієнтів та склад нутрієнтів);
- склад (у зворотному порядку залежно від ваги);
- маса, термін придатності;
- назва дистриб'юторської компанії, що розповсюджує корм на території України.

Корм обирається відповідно до породи, віку, розміру собаки, його фізіологічного стану, стану здоров'я та способу життя. Зміну раціону необхідно робити поступово. Так, перехід з раціону домашнього приготування на сухий раціон потребує більше часу — приблизно два тижні. Аналогічний перехід треба робити при зміні одного сухого раціону на інший. Проте такий перехід може тривати від 4 до 7 днів. Під поступовим переходом розуміється додавання до старого раціону новий з поступовою його заміною. В цілому добова норма годівлі при переході повинна залишитися незмінною. Результат дії нового раціону можна побачити через декілька місяців постійної годівлі, дотримуючись рекомендацій виробника.

Об'єм добового раціону залежить від консистенції корму і маси тіла собаки (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

. Норма корму для дорослих собак, у середньому на 1 кг маси на добу, г

Маса тіла, кг	Консистенція раціону	
	сухий (8-10% води)	вологий (72-75% води)
1 - 5	40	65
5 - 10	30	60
10 - 20	25	50
20 - 30	20	40
30 і більше	15	30

В кожному раціоні вміст поживних речовин відповідає їх ролі в організмі та етапу життя собаки. Потреби цуценят відрізняються від потреб дорослих тварин. Раціон має забезпечувати їх енергією, яка потрібна не тільки для підтримання належного стану організму, але передусім для розвитку внутрішніх органів та гармонійного зростання. Ідеально підібрані харчові рішення повинні підтримувати функції організму шляхом підвищення імунного захисту. Крім того, травна система цуценят ще є незрілою, а молочні зуби швидко змінюються на постійні. Тому форма і текстура крокет мають бути максимально адаптованими до щелеп цуценят та їх вікових потреб. Протягом усього життя собаки раціон відіграє вирішальну роль у його здоров'ї. Комбінація поживних речовин сприяє покращенню якості шкіри та шерстного покриву, а також протидіє появі перших вікових ознак. У зрілих тварин з'являються особливі потреби, вони стають більш чутливими до зміни раціону. Спеціально підібраний комплекс антиоксидантів та адаптований склад поживних речовин, а також спеціальна форма та розмір крокет, допомагають підтримувати здоров'я та життєву енергію собак.

Раціони для дорослих собак мають низку відмінностей:

- годівля собак малих та дуже малих порід, вагою до 10 кг. Собаки цієї вагової категорії витрачають багато енергії, не зважаючи на свою маленьку вагу. Корм повинен бути калорійним, але в міру, щоб уникнути набору зайвої ваги. Раціон має задовольняти високі енергетичні потреби. Оптимальною енергоємністю корму для дорослих собак маленького розміру вважається 3737 кілокалорій на кілограм. Через особливості травлення їм необхідно збалансоване харчування з високо перетравними протеїнами. Щоб собака був здоровим, крім протеїнів, корм повинен містити жири, жирні кислоти, в тому числі омега-3 і омега-6, різні мінеральні речовини: кальцій, цинк, фосфор та інші, комплекс вітамінів.

- годівля собак середніх порід. Собаки цієї категорії дуже рухливі й активні. Сухий корм підбирається таким чином, щоб було правильним

співвідношення протеїнів, жирів і вуглеводів, що підтримують енергетичний баланс на належному рівні.

- годівля собак великих порід. Фізіологія собак великих порід істотно відрізняється. Ці відмінності необхідно враховувати у виборі корму. Період зростання у цих собак значно довший (в середньому до 15 місяців). Особливу увагу в період росту треба приділяти формуванню опорно-рухового апарату.

- годівля собак гігантських порід. Період зростання собак цієї групи інколи триває близько 2-х років. Період зростання гігантських порід складається з 2 етапів. До 9 місяців у них активно формується скелет, тому дуже важливо слідкувати за підтриманням нормальної ваги цуценяти. Підтримання оптимальної ваги впливає на правильне формування опорно-рухового апарату. З 9 до 18/24 місяців відбувається другий етап формування опорно-рухового апарату та набору м'язової маси.

Контролем повноцінної годівлі є вміст поживних речовин у раціоні (табл. 3.3), і зміна маси тіла тварини. Повноцінною є годівля, при якій у дорослих собак не змінюється маса тіла, не спостерігається порушення апетиту, обміну речовин, репродуктивних функцій і здоров'я.

Таблиця 3.3

Норма поживних речовин у 100 г раціону для собак

Поживні речовини	Сухий раціон, 8-10% води	Вологий раціон, 72-75% води
Енергія, кДж	1400–1600	400–500
Білок, г	20–25	5–10
Жир, г	5–10	1–3
Легкозасвоювані вуглеводи	40–70	5–20
Клітковина, г	2–8	0,5–1,5
Кальцій, мг	1000–1200	300–400
Фосфор, мг	800–1000	250–350
Вітамін А, МО	500–600	150–160
Вітамін D, МО	50–60	15–20
Вітамін Е, мг	5–8	2–3
Вітаміни групи В, мг	2-3	0,5-1,0

При нормуванні годівлі натуральними кормами й складанні раціонів для собак слід зважати на те, що їх основною функцією при службовому використанні є м'язова робота.

Під час виконання важкої роботи, яка пов'язана з фізичним напруженням, харчування тварин організовують з урахуванням їх потреб в умовах стресу, м'язової активності та характеру фізичного навантаження. Собакам, які за короткий час витрачають багато енергії, рекомендують раціони з високим рівнем вуглеводів, оскільки згаданий тип фізичної активності енергетично забезпечується переважно глюкозою. Для собак, що зберігають фізичну активність протягом тривалого часу, найпридатнішими є раціони з низьким рівнем вуглеводів і високим рівнем жирів, оскільки їх м'язові волокна виробляють енергію шляхом аеробного окислення жирних кислот. Раціони собак, що експлуатуються за умов підвищеного рівня фізичного навантаження та стресу, повинні складатися із кормів із найкращими смаковими якостями, мати високу перетравність і засвоюваність поживних речовин. Енергія і вміст поживних речовин у раціоні має відповідати нормам годівлі тварин.

Собаці з розрахунку на один кілограм живої маси потрібно 420 кДж валової енергії кормів. Ця величина збільшується для цуценят та сук у період вагітності й лактації. Цуценя живою масою 1 кг потребує 1180 кДж, а за ваги у 5 кг — 760 кДж енергії органічних речовин корму на 1 кг маси тіла на добу.

Основною ознакою високої якості індивідуального нормування годівлі собак за наведеними даними є збереження вгодованості (середньої) і живої маси відповідно до віку за умови повного забезпечення незамінними поживними речовинами. Для собак можна обирати раціони, що містять до 70% енергії легкоперетравних вуглеводів (цукрів) та невелику кількість клітковини. Вміст жиру в сухій речовині у межах 5-10% вважається оптимальним, але з метою підвищення калорійності раціонів кількість жирів (тваринного походження) збільшується до 20-30%. Потреба тварин у протеїні залежить від їх віку, а також якості протеїну, тобто вмісту в ньому незамінних амінокислот. Цуценят у перші дні життя потрібні корми з високим вмістом протеїну

(сир). На практиці потребу в протеїні забезпечують кормами тваринного походження (м'ясо), які сприяють утворенню антитіл і забезпечують стійкість організму тварин проти багатьох захворювань. Проте треба враховувати, що не все м'ясо повністю засвоюється в організмі. У «змішаному» раціоні вміст сирого протеїну має складати приблизно 24% (за масою), а його третина має обов'язково бути тваринного походження.

Із кормів рослинного походження для годівлі собак використовують крупи, зелені корми, овочі, коренеплоди. Крупи (вівсяні, пшоняні, пшеничні, ячмінні, гречані) згодовують тільки вареними. Собаки краще поїдають вівсяну і пшоняну крупи. Інші крупи їм дають частково, замінюючи дві перші. Із овочів можна використовувати капусту, моркву, буряки, кропиву, картоплю (варену). Добова доза овочів і картоплі не повинна перевищувати 200-300 г на одну тварину.

Для оцінювання поживності збалансованого раціону спочатку враховують його енергетичну цінність, масу протеїну, кальцію, фосфору (табл. 3.4).

Аналіз традиційних раціонів собак свідчить, що вони містять надлишок енергії та протеїну і недостатню кількість вуглеводів і кальцію. Можна вважати, що подальше збільшення їх у складі кормів тваринного походження недоцільне, а нестачу вуглеводів треба компенсувати відповідним збільшенням кількості концентрованих кормів (краще пшона).

Необхідно також обов'язково балансувати раціони за вмістом мінеральних речовин, додаючи спеціальні мінеральні добавки для тварин. Слід вибирати комплекси, які засвоюються організмом собаки, тому що більшість препаратів для людей мають значну відмінність у засвоєнні, порівняно з організмом собаки. Вітамінне живлення в мінімальній кількості забезпечує тваринам стабільність обміну речовин, що сприяє нормальному розвитку організму, підвищує імунітет проти інфекційних захворювань, запобігає розвитку авітамінозів та функціональних розладів травлення. Необхідний набір вітамінів забезпечується кормами, ретельно дібраними в раціонах, та

відповідними препаратами. Баланс вітамінів має суворо дотримуватися для запобігання гіпервітамінозу.

Таблиця 3.4

**Норми потреби дорослих собак у поживних речовинах в умовах
квартирного утримання(на голову на добу)**

Показники	Жива маса, кг					
	5	10	20	30	40	50
Енергія, кДж	1900	3150	5200	6900	8600	10250
Білок, г	22,5	45	90	135	180	225
Жир, г	6,5	13	26	39	52	65
Легкозасвоювані вуглеводи, г	46,5	93	136	279	372	465
Клітковина, г	4	8	16	24	32	40
Сіль кухонна, г	1,1	2,2	4,4	6,6	8,8	11
Макроелементи						
Кальцій, мг	1320	2640	5280	7920	10560	13200
Фосфор, мг	1100	2200	4400	6600	8800	11000
Натрій, мг	300	600	1200	1800	2400	3000
Калій, мг	1100	2200	4400	6600	8800	11000
Магній, мг	55	110	220	330	440	550
Мікроелементи						
Хлор, мг	900	1800	3600	5400	7200	9000
Залізо, мг	6,6	13,2	26,4	39,6	52,8	66,0
Мідь, мг	0,3	1,6	3,2	4,8	6,4	8,0
Кобальт, мг	0,25	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5
Марганець, мг	0,55	1,1	2,2	3,3	4,4	5,5
Цинк, мг	0,55	1,1	2,2	3,3	4,4	5,5
Йод, мг	0,15	0,3	0,6	0,9	1,2	1,5
Фтор, мг	0,4	0,8	1,6	2,4	3,2	4,0

Мікроелементи і мінеральні речовини регулюють обмінні процеси й функції усіх систем організму, беруть участь у його побудові. Вони містяться у різних продуктах харчування у неоднакових кількостях. Тому тільки різноманітний їх набір може забезпечити тварині ці поживні речовини.

Собак годують, орієнтуючись на їх живу масу (дорослих собак зважують один раз на рік, а молодих — мірою їх росту).

Раціони формують із кормів, що відповідають природним особливостям харчування собаки як виду. Окремі корми включають до раціонів у таких кількостях, за яких не спостерігалось б шкідливого впливу на здоров'я тварин.

Потреба собак у масі корму за умови годівлі раціонами різної фізичної форми неоднакова. Повновіковій тварині при годівлі сухим кормом (8-10% води) необхідно 15-40 г, а вологим кормом (50-55% води) — 30-70 г на 1 кг маси тіла. Добовий об'єм корму залежить від віку, живої маси, характеру функціональної діяльності собаки, а також від поживності, смакових і фізичних властивостей кормів, що входять до складу раціону.

Правильною вважається годівля, за якої собаки мають сталу масу (крім цуценят та щінних сук) і вгодованість, у них не спостерігається ознак порушення апетиту, репродуктивної здатності та здоров'я загалом.

У годівлі собак важливо дотримуватись режиму (час і кількість прийомів їжі на добу, розподіл корму (кормів) протягом доби та ін.). Правильний режим годівлі забезпечує високу перетравність і рівень засвоєння поживних речовин раціону та добре самопочуття собаки. Годувати тварин треба у чітко визначений час, що необхідно для формування умовного рефлексу.

3.2. Основні положення про курси базової слухняності (СМ, ВН)

В Україні проводяться два види випробувань за курсом базової слухняності:

1. Собака-компаньйон (ВН-VT і ВН-UA).
2. Собака у місті (СМ).

Дані комплекси слухняності розроблені Міжнародною Кінологічною Федерацією (FCI) і Кінологічною Спілкою України (КСУ) для собак усіх порід. Дані курси дресирування є рекомендованими як попередній іспит для собак службових порід перед здачею іспитів по ІРО і ЗКД. Крім слухняності в

даних курсах приділяється увага соціалізації і загальній адаптації собаки; виходячи з цих факторів, суддя визначає остаточний результат роботи собаки.

Під час роботи оцінюється контакт між провідником і собакою. У всіх фазах роботи собака повинен демонструвати швидку темпераментну роботу з позитивним настроєм. Пригніченість або боязкість, відсутність контакту з власником є серйозним недоліком в роботі. Дані програми дресирування не вимагають спеціального обладнання. Навчання собаки може проводитися в звичайних міських умовах (парк, сквер, стадіон і т.д.).

ВН розшифровується як BegleitHund, в перекладі - "Собака-компаньон". Даний норматив був розроблений в рамках "Положення про проведення випробувань в SV і WUSV (SV-Prüfungsordnung des Verbandes für das Deutsche Hundewesen (VDH), WUSV-Prüfungsordnung)" і вступив в силу з 01.01.2004. З 1 січня 2012 року випробування по ВН проводяться відповідно до "Настанов FCI для Міжнародних випробувань, призначених для користувальних і розшукових собак".

Німецький норматив можна назвати тестуванням не тільки і не стільки окремих елементів слухняності, скільки загальної поведінки собаки (відношення до групи людей, машин, велосипедистів, бігунів, собак, пострілів). Від собаки, який виконав вимоги даного нормативу, очікується адекватність по відношенню до повсякденних факторів середовища і готовність продуктивно контактувати з власником. У багатьох країнах цей норматив є допусковим (обов'язковим) для подальшого дресирування, тобто базовим.

По суті, ВН - це тест на соціалізацію і керованість. Його може і повинен легко і успішно здавати собака будь-якої породи, правильно вихований і який пройшов початкове навчання з будь-якого нормативу, що включає слухняність.

ВН є, мабуть, самим початковим нормативом для "спортивної кар'єри". По суті він є частиною (причому більшою) розділу В (слухняності) міжнародного нормативу IPO.

За кордоном ВН є базовим нормативом, його має пройти кожна людина, яка стала власником собаки будь-якої породи. У багатьох країнах відповідно до міжнародного становища перед випробуванням власник собаки здає теоретичний іспит з загальних питань теорії кінології. Відповідно до правил випробувань іспит ВН включає в себе два розділи - нормативну слухняність і перевірку поведінки в міських умовах.

Розділ А - слухняність - передбачає перевірку знання собакою команд «Поруч» на повідку і без повідка, «Сидіти», «Лежати» і «До мене». Це команди, які використовуються щодня і не представляють ніякої складності для собаки, що пройшла початкове навчання слухняності.

Розділ В - «місто» - спрямований на оцінку поведінки собаки в присутності найбільш поширених подразників. Правильно соціалізована собака не буде бурхливо реагувати на велосипедистів, бігунів, двірників, дітей, які грають в м'яч, кішок і т.д. і т.п.

Якщо цуценя було своєчасно соціалізоване і правильно виховане, а також навчене мінімального набору команд, то до 15 місяців (це мінімально допустимий вік) він буде готовий до випробувань ВН. А це означає, що надалі собака буде повністю керованим в міських умовах і стане справжнім компаньйоном для власника.

В Україні дресирувальниками КСУ курс собаки-компаньйона був трохи ускладнений, додана навичка апортування і перевірка реакції на постріл аналогічно нормативам ІРО. Таким чином, був розроблений і затверджений вітчизняний норматив «Собака-компаньйон» ВН-UA. Відповідно до цього нормативу проводяться національні чемпіонати рангу САСТ.

Також вітчизняними кінологами в системі КСУ був розроблений ще один національний базовий курс слухняності «Собака в місті» (СМ). За основу були взяті основні навички курсу ЗКД.

«Собака в місті» - національний курс слухняності, який складається з 12 вправ і двох ступенів (друга включає наявність апортування на рівній поверхні). Після здачі іспитів за даною програмою з набором необхідної

кількості балів власнику видається сертифікат загальнонаціонального зразка. Сертифікат по курсу СМ-2 дає право виставляти собак в робочий клас на виставках рангу САС собакам неробочих порід. Список порід, яким можна мати випробування з курсу «Собака в місті II» для реєстрації в робочому класі зазвичай вказується в Положенні про виставку. До випробувань допускаються собаки не молодше 12-ти місяців будь-якої породи.

3.2.1. Основні навички курсу ВН-UA - "Собака - компаньон"

В тестуванні беруть участь собаки всіх порід та розмірів починаючи з 12 місяців. Для допуску до розділу "В" учасник тесту повинен виконати мінімум 70 відсотків вправ в розділі "А". Суддя сам визначає, здав собака розділ "В" чи ні. Дозволяються будь-які нашийники, крім «суворого». Не дозволяється кріпити поводок до ланцюжка в режимі «зашморг».

Здача другої частини («місто») повинна обов'язково проводитися в умовах, аналогічних міським.

Розділ "А" - загальна слухняність

Вправи виконуються на тренувальному полі або в природних умовах. Максимальна кількість балів - 60. Кожна вправа починається і закінчується в основній позиції "Поруч" (собака сидить поруч з лівого боку від провідника). Перед виконанням першої вправи дресирувальник здає рапорт судді. Під час рапорту можливо тестування на соціалізацію собаки (рукоствискання судді з дресирувальником).

1. Вправа "Поруч" без поводка і демонстрація байдужості до пострілу - 20 балів.

Команда голосом "Поруч" ("Fuss!"). Після команди собака починає свій рух з основної позиції, демонструючи бажання і зацікавленість. Спочатку провідник проходить без зупинок по прямій 40-50 кроків і робить розворот кругом. Після 10-15 кроків звичайним темпом переходить на біг (мінімум 10 кроків). Після бігу провідник без зупинки переходить на повільний крок (мінімум 10 кроків) після чого змінює темп на нормальний крок, під час якого

повинен продемонструвати мінімум 2 правих, 1 лівий повороти і 2 розвороти кругом (через ліве плече). Після другого розвороту провідник проходить мінімум 10 кроків і зупиняється. Під час зупинки собака повинен самостійно без втручання провідника сісти поруч з ним. Під час зупинки провіднику забороняється рухатися і змінювати основну позицію. Собака повинен завжди рухатись поруч з лівим коліном провідника (лопатка собаки на рівні коліна провідника), не забігати вперед, відхилятися або відставати від дресирувальника. Провідникові дозволяється використовувати команду "Поруч", тільки коли він починає вправу або змінює темп руху. Після проходження маршруту провідник з собакою входить у групу (мінімум 4 статиста), де обходить мінімум 2 людини по фігурі "вісімка" (лівий і правий повороти) і зупиняється мінімум 1 раз всередині групи. За командою судді провідник з собакою виходять з групи і на початковій точці займають основне положення.

Коли провідник і собака демонструють вправу "поруч без повідка", здійснюються мінімум 2 постріли (але не в момент проходження через групи). При цьому собака повинен залишатися байдужим до звуку пострілів. Якщо собака демонструє невпевненість і страх до пострілів, або тікає, то він негайно знімається з випробувань. Якщо собака демонструє певну агресію до пострілів, залишаючись при цьому під контролем провідника, то ця вправа вважається частково виконаною з нарахуванням штрафних балів. Повний бал зараховується лише тому собаці, який проявив себе абсолютно байдужим до пострілів. Постріли здійснюються на відстані 15 кроків з 5-ти секундним інтервалом між ними. Рекомендується використовувати пістолет з 6-9 мм калібру. Якщо у судді виникають сумніви, слід провести додаткові постріли, щоб протестувати собаку на постріли.

2. Вправа "Сидіти" під час руху - 10 балів

Команда голосом: "Сидіти!" ("Sitz!"). З основного положення провідник і собака починають рух вперед по прямій лінії. Пройшовши мінімум 10 кроків, провідник подає команду голосом "Сидіти!" ("Sitz!"). Собака повинен швидко

виконати команду, а провідник, не змінюючи швидкості, проходить ще 30 кроків, після чого зупиняється і розгортається обличчям до собаки. За сигналом судді провідник повертається до собаки і займає основне положення (собака сидить поруч з лівого боку від провідника).

3. Вправа "Лежати" під час руху і "До мене" - 10 балів

Команди голосом: "Лежати" ("Platz"), "До мене" ("Hier"), "Поруч" ("Fuss"). Після команди "Поруч" провідник і собака починають рух вперед з основного положення (собака сидить з лівого боку від провідника). Пройшовши мінімум 10 кроків, провідник подає команду "Лежати". Собака повинен швидко виконати команду, а провідник проходить ще 30 кроків по прямій лінії, зупиняється і розгортається обличчям до собаки. Після знака судді провідник кличе собаку командою "До мене". Собака повинен підбігти і близько сісти прямо перед провідником. За командою "Поруч" собака повинен швидко зафіксувати себе в основному положенні (з лівого боку від провідника). Усі команди собака повинний виконувати з бажанням і зацікавленістю.

4. Апортування на рівній поверхні - 10 балів (предмет власника)

Команди на піднос предмета «Апорт», віддачу предмета «Дай» і заняття основний позиції «Поруч». Виконання: з коректного основного положення провідник викидає апортувальний предмет приблизно на 10 кроків. Команда «Апорт» може бути дана тільки тоді, коли предмет спокійно лежить на землі. Собака, що спокійно і вільно сидить поруч з провідником, по команді повинен швидко і по прямій підбігти до апортувального предмету, негайно його підняти і швидко принести провіднику. Собака повинен сісти перед провідником, міцно і спокійно утримуючи предмет в пащі до тих пір, поки провідник (після 3-х секундної паузи) не забере у нього предмет по команді «Дай». Після віддачі провідник повинен тримати предмет в опущеній руці з правого боку. За командою «Поруч» собака повинен швидко сісти з лівого боку від провідника плечем на рівні коліна. Протягом усієї вправи провідник не має права залишати своє місце.

5. Вправа на витримку "Лежати" при відволікаючих обставинах - 10 балів

Команди голосом: "Лежати" ("Platz"), "Сидіти" ("Sitz"). Перед тим, як інший провідник з собакою готуються почати першу вправу по слухняності, перший провідник дає собаці команду "Лежати" в місці, вказаному суддею. Після цього провідник йде від собаки на 40 кроків, не залишаючи поруч ніякого предмета, та становиться спиною до собаки. Собака залишається в лежачому положенні доти, поки інший собака не закінчив вправи № 1 - 4. Після закінчення вправи № 4 по сигналу судді провідник підходить до собаки і займає основне положення, після чого подає собаці команду "Сидіти". Провідник не повинен рухатися, стоячи в зазначеному місці, до тих пір, поки суддя не попросить його забрати собаку. Рухи провідника, прихована допомога собаці, а також зміна собакою положення розглядаються суддею як помилки, і призводять до відрахування балів.

Оцінки в розділі «А»: 0-41 недостатньо; 42-47 задовільно; 48-53 добре; 54-57 дуже добре; 58-60 відмінно.

Розділ "В" - поведінка собаки у міських умовах

Максимальна кількість учасників в день - не більше 15.

Вправи виконуються на відкритій місцевості, де присутній дорожній рух та інші відволікаючі подразники. Присутній тільки суддя з секретарем і учасник із собакою. У розділі "В" бали не присуджуються. Загальне враження судді про поведінку собаки в міських умовах є вирішальним фактором у визначенні, зданий цей розділ чи ні.

1. Поведінка собаки в міських умовах

За сигналом судді провідник з собакою на повідці йдуть вулицею або по дорозі. Суддя слідує за ними на певній дистанції. Собака повинен йти поруч з провідником, не відхиляючись та не забігаючи вперед, а також не реагуючи на рух машин, пішоходів та ін. Під час руху вулицею повз собаку пробігає людина, потім їде велосипедист, на яких він не повинний звертати уваги. Після цих вправ дресирувальник підходить до судді, тисне йому руку і деякий час розмовляє з ним. Під час бесіди собака може сидіти, лежати або стояти.

2. Поведінка собаки в ускладнених міських умовах

За сигналом судді провідник разом з собакою рухаються крізь сильний пішохідний потік. Під час проходження провідник повинен двічі зупинитися. Перший раз собака по команді сідає, другий раз по команді лягає. Під час цієї вправи повинні бути чутні різні міські шуми - шум потягу, автомобілів, гудки, сирени і т. п. Собака повинен слідувати за провідником і залишатися спокійним і впевненим. Вдалим місцем для цієї вправи можуть бути залізнична станція, автобусна зупинка, спортивна арена та ін.

3. Поведінка собаки, залишеного наодинці

За сигналом судді провідник разом з собакою йдуть по дорозі або по тротуару. Пройшовши невелику відстань, провідник прив'язує собаку до паркану, стовпа та ін., після цього йде з поля зору собаки приблизно на 2 хвилини. В цей час пішохід, а потім інший провідник з собакою проходять тією ж дорогою повз прив'язаного собаки на відстані 5 кроків від нього. Тестований собака повинен залишатися спокійним і зібраним (собака, що проходить, не повинен проявляти агресії по відношенню до тестованого собаки). Після того як суддя дозволяє провіднику забрати собаку, вправа вважається закінченою.

3.2.2. Основні навички курсу СМ "Собака у місті"

Дані курси прийняті на національному рівні для собак всіх порід та мають за мету оптимально вирішити питання соціалізації та адаптації собак, що утримуються у міських умовах. Програма спрямована на вироблення у собак навичок соціальної адаптації до людей і тварин, контакту з дресирувальником, елементарної слухняності і дотримання норм поведінки, що диктуються навколишнім суспільством.

По курсу дресирування «Собака у місті» проводяться змагання та чемпіонати на різних рівнях з метою:

- оцінки поголів'я за робочими якостями, демонстрації досягнень в дресируванні, визначення кращих дресирувальників і інструкторів;

- залучення кінологів - аматорів, і в першу чергу молоді, до активної роботи з собаками;

- обміну досвідом в роботі з дресирування серед дресирувальників - любителів і інструкторів;

- подальшого розвитку і популяризації собаківництва і дресирування.

Під час тестування за програмою "Собака в місті" демонструються наступні навички:

1. Показ прикусу (5 балів)

За вказівкою судді дресирувальник з собакою підходить до нього і садить собаку по команді «Сидіти», після чого показує прикус. Собака при цьому поводить себе спокійно і дружелюбно (проблеми зубної системи собаки в оцінці вправи не враховуються).

2. Ставлення до намордника у ноги дресирувальника (витримка 10 секунд) (5 балів)

Дресирувальник надягає намордник собаці, який сидить біля лівої ноги. Собака спокійно на це реагує.

3. Ставлення до намордника у вільному стані (5 балів)

За командою «гуляти» і жестом правої руки дресирувальника собака приймає вільний стан, не намагаючись скинути намордник.

4. Виконання собакою команди «До мене» з вільного стану (10 балів)

За першою командою дресирувальника собака швидко та найкоротшим шляхом підбігає та сідає перед ним. Після команди «поруч» сідає біля лівої ноги дресирувальника.

5. Зупинка небажаних дій за командою "Фу" (5 балів)

Собака сідає по команді біля лівої ноги дресирувальника, і він пропонує собаці декілька шматочків ласощів на відкритій долоні. За вказівкою судді дресирувальник дає команду "Фу", після якої собака припиняє поїдати корм.

6. Прохід собаки на повідку поруч з дресирувальником через групу людей (соціальна адаптація) (5 балів)

Дресирувальник з собакою входить у групу статистів (не менше 4 чоловік) і робить там лівий і правий повороти, обходячи при цьому одного з статистів, після чого зупиняється в середині групи. Собака поводить себе спокійно, а при зупинці сідає біля лівої ноги дресирувальника.

7. Рух собаки поруч з дресирувальником на повідку в наморднику і без нього (15 балів)

Дресирувальник з собакою рухається визначеним маршрутом, демонструючи два повороти праворуч, два ліворуч, два кругом, дві зупинки і дві зміни темпу, а також біг і повільний крок (довжиною не менше 10 кроків). Команда «Поруч» подається на початку руху, поворотах, зупинках і зміні темпу. При зупинці після команди «Поруч» собака сідає біля лівої ноги дресирувальника.

8. Ставлення до пострілу під час руху по команді «поруч» (5 балів)

Під час руху дресирувальника з собакою по команді «Поруч» виконується два постріли з пістолета 6-9 мм з проміжком 5 сек з відстані не менше 15 метрів, на які собака не повинен реагувати.

9. Посадка, укладання, стійка у ноги дресирувальника (15 балів)

Собаці, який знаходиться біля лівої ноги дресирувальника, за вказівкою судді дресирувальник подає команду «Сидіти», «Стояти», «Лежати». Команди подаються не менш 5 разів в різній послідовності і з різних положень. Собака приймає необхідне положення по першій команді.

10. Ставлення до ласощів з рук сторонньої людини (5 балів)

Собаці, який сидить біля лівої ноги дресирувальника, за вказівкою судді помічник простягає на відкритій долоні ласощі, від яких собака категорично відмовляється.

11. Фіксація собаки по команді «місце» (15 балів)

Перевіряється в положеннях «Сидіти» і «Лежати».

Дресирувальник подає собаці команду «Сидіти - Місце» або «Лежати - Місце» і відходить від нього на відстань не менше 20 кроків, зупиняючись спиною до собаки. Після 30-ти секундної паузи повертається до собаки і

зупиняється з правого боку від нього, після чого повторює вправу, фіксуючи собаку в іншому становищі. Допускаються дві команди.

12. Апортування предмета, що належить дресирувальнику, на рівній поверхні (10 балів)

Собаці, який знаходиться в основному положенні у лівої ноги, дресирувальник кидає предмет на відстань приблизно 10 кроків. По команді «Апорт» собака швидко підбігає до кинутого предмету і, взявши його, так само швидко приносить дресирувальникові. Собака повинен щільно сісти перед дресирувальником і утримувати предмет в пащі доти, поки дресирувальник не забере у нього предмет, попередньо подавши команду «Дай». Після чого по команді "Поруч" собака сідає біля лівої ноги дресирувальника. Дресирувальник повинен знаходитися в основному положенні доти, поки вправу не буде закінчено.

До виконання допускаються собаки не молодше 12-ти місячного віку. Іспит вважається зданий, якщо собака набрав в сумі не менше 70-ти балів.

Оцінки:

70-80 балів - оцінка «задовільно»

81-90 балів - оцінка «добре»

91-95 балів - оцінка «дуже добре»

96-100 балів - оцінка «відмінно».

3.3. Методика і техніка вироблення у собак навичок слухняності

До дресирування приступають, маючи елементарні важелі управління собакою: нашийник та поводок. Також мається на увазі, що собака добре знає свою кличку.

В дослідженнях приймали участь 12 собак віком 10-18 місяців (табл. 3.5)

Таблиця 3.5.

Розподіл дослідного поголів'я собак по групах за методами навчання

Група 1 Харчовий метод навчання				Група 2 Оперантний метод навчання			
кличка	порода	вік, міс	стать	кличка	порода	вік, міс	стать
Банді	малінуа	12	к	Оскар	німецька вівчарка	18	к
Чарлі Річ	німецька вівчарка	11	к	Голден Прінцес	німецька вівчарка	10	с
Рігель	ротвейлер	15	с	Бурунді	хаскі	10	с
Жані- Ша-Ден	бордер коллі	18	с	Мартін Лютер Кінг	бордер коллі	14	к
Женева	лабрадор ретривер	10	с	Юджин Блекмор	лабрадор ретривер	16	к
Фідель	лабрадор ретривер	17	к	Мілагрес Ред Мун	голден ретривер	15	с

Собак 2 групи готували за допомогою клікера. Першопочатковим завданням при клікер-дресуванні було вироблення асоціації між клацанням клікера і позитивним підкріпленням. Мета цього завдання - навчити собаку звертати увагу на клацання. Для цього одразу ж після клацання клікером собаці надавали позитивне підкріплення. Впродовж паузи між клацанням і наданням підкріплення не здійснювали ніяких дій і рухів. Їжа (підкріплення) була такої величини, щоб собака міг проковтнути її, не розжовуючи. З собаками займались протягом тижня по 15-20 разів щодня. Наприкінці занять всі 6 собак активно реагували на звук клікера (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Привчання собаки до клікера

Коли собака зрозумів, що клацання означає нагороду, приступають до вироблення навичок, потрібних для курсу базової слухняності. В оперантному дресируванні, на відміну від традиційного, собаку навчають спочатку дії, а потім команді. Найчастіше використовується при цьому спосіб відбору поведінки, тобто від собаки чекають потрібних дій, а потім підкріплюють їх, не даючи команди. Як тільки собака зрозуміє, що від нього вимагають і почне виконувати бажані дії кожного разу, коли захоче отримати ласощі, тоді вводять сигнальне слово - команду.

У загальній слухняності є навички, які не є природними для поведінки собаки і можуть здатися надто важкими або вимагати забагато часу для освоєння. У таких випадках використовують спосіб мішені. В якості мішені застосовують розкладний жезл (указку) задовжки 50 см, паличку або стек.

Спочатку собаку навчають торкатися кінчика жезла. При цьому використовують будь-яку придуману команду і, застосовуючи техніку послідовного формування поведінки, за допомогою клікера навчають собаку торкатися носом мішені, де б вона не була. Після того, як собака починає постійно торкатися мішені, починають подавати команду. Цю поведінку продовжують формувати, проки собака не зробить повний круг, йдучи за мішенню, щоб її торкнутися.

Щоб навчити собаку займати початкове положення, його садять перед собою та вказують жезлом вихідну позицію. При цьому спочатку використовують придуману команду, що означає "торкнутися", а потім заміняють її командою "Поруч". Коли собака починає завзято приймати початкове положення, мішень прибирають і повторюють те ж саме без неї. Загалом на якісне вироблення цієї навички собакам потрібно було від 4 (бордер коллі) до 8 (хаскі) днів. Таким чином, підготовчий період для оперантного навчання зайняв 2 тижні.

Привчання до команди "До мене" з вільного стану. Навичка підходу складається з декількох елементів:

1. Наближення собаки до дресирувальника
2. Фіксація собаки біля дресирувальника
3. Прийняття собакою початкового положення.

Відпрацювання навички підходу поділяється на три етапи.

Етап 1. Відпрацювання підходу собаки за командою. Починається відпрацювання навички в квартирі, далі - на прогулянці з цуценям, не спускаючи його з повідка. Гарантованість підходу собаки, який перебуває без повідка, визначається тим, як довго його тренували на повідку. Якщо відстібнути поводок надто рано, собака зрозуміє різницю своєї залежності від господаря на повідку і без, і тоді доведеться починати все спочатку.

Для того, щоб собака підбігав до господаря радісно і швидко, необхідно значно підвищити його потреби, тобто працювати з ним, коли він голодний.

Етап 2. Посадка собаки перед дресирувальником. Відпрацювання навички починається тоді, коли собака засвоїв посадку по голосовій команді і жесту, має достатню витримку і за першою командою швидко підбігає до господаря.

Отже, коли собака підбігає, його садять голосовою командою або жестом (собак, яких дресирують за харчовою методикою, підкріплюють шматочком ласощів після невеличкої паузи), після чого знов відправляють

гуляти. Собак, яких дресирують оперантним методом, садять за допомогою мішені.

Етап 3. Перехід собаки у початкове положення. До відпрацювання етапу приступають, коли не виникає проблем з підходом собаки та його посадкою перед дресирувальником.

Після підходу собаки його увагу звертають на ласощі (для 2 групи - мішень), які тримають у правій руці. Коли він піде за ласощами (мішенню), їх перекладають у ліву руку, і таким чином садять собаку біля лівої ноги (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Виконання команди за допомогою харчового методу

В результаті проведених досліджень дійшли висновку, що собаки, яких дресировали харчовим методом, мали наступні результати (табл. 3.6).

Як свідчать дані таблиці 3.6, собаки, яких дресировали оперантним методом, на засвоєння команди "До мене" витрачають в середньому на 1 день менше, ніж собаки, яких дресировали харчовим методом.

Таблиця 3.6

Тривалість вироблення команди "До мене" з вільного стану при застосуванні харчового методу дресирування

Група 1		Група 2	
кличка	тривалість, днів	кличка	тривалість, днів
Банді	6	Оскар	6
Чарлі Річ	6	Голден Принцес	5
Рігель	7	Бурунді	7
Жані-Ша-Ден	5	Мартін Лютер Кінг	4
Женева	7	Юджин Блекмор	5
Фідель	8	Мілагрес Ред Мун	6
В середньому	6,5	В середньому	5,5

Наступним навчикам собак навчали згідно технологічної схеми (табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Технологічна схема підготовки собак за курсом ВН-УА

№ п/п	Назва навички				
	1	2	3	4	5
	"Поруч" без повідка і демонстрація байдужості до пострілу	"Сидіти" під час руху	"Лежати" під час руху і "До мене"	Апортування на рівній поверхні	"Лежати" при відволікаючих обставинах
1	Вироблення первинного умовного рефлексу (ПУР) на команду «Поруч», рух по прямій 5-20м, 5-8 повторів за два підходи	Вироблення ПУР поруч із дресирувальником, 6-8 повторів за два підходи	Вироблення ПУР поруч с дресирувальником, 6-8 повторів	Вироблення ПУР поруч із дресирувальником: по команді "Апорт" собака утримує в зубах апортувальний предмет та за вимогою віддає його дресирувальнику	Вироблення ПУР поруч с дресирувальником, витримка 10-20 с, відстань подразника 5-10 м

1	2	3	4	5	6
2	Повтор заняття № 1, рух по прямій 20-30 м	ПУР, дресирувальник перед собакою и праворуч від собаки, витримка 5-15 с, 6-8 повторів	ПУР, дресирувальник перед собакою та праворуч від собаки, витримка 5-15 с, 6-8 повторів	ПУР, дресирувальник кидає апортувальний предмет на відстань 1-3 м та вимагає піднесення його собакою, 4-6 повторів	ПУР, поруч з дресирувальником, витримка 10-20 с, відстань подразника 5 м
3	Рух по прямій 20-40 м, усадка при зупинці, 5-10 повторів	Відхід від собаки по команді «Сидіти» 1-3м, витримка 10-20с, 8-12 повторів	Відхід від собаки по команді «Лежати» 3-5м, витримка 10-20с, Команда "до мене", 4-6 повторів	ПУР, дресирувальник кидає апортувальний предмет на відстань 3-5 м та вимагає піднесення його собакою, 4-6 повторів	ПУР, поруч із дресирувальником, витримка 30-40 с, відстань подразника 3-5 м
4	Вироблення ПУР - прийняття положення поруч в статиці, 8-10 повторів, рух по прямій 30-50 м, введення повороту праворуч, 2-3 повторів, усадка при зупинці, 5-6 повторів	Повтор заняття №3, відхід від собаки 3-5 м, витримка 20-30с, 6-8 повторів	Повтор заняття №3, відхід від собаки 3-5 м, витримка 20-30с, команда "До мене", 6-8 повторів	ПУР, дресирувальник кидає апортувальний предмет на відстань 3-5 м та вимагає піднесення його собакою, 6-8 повторів	Повтор заняття №3, відхід від собаки 3-5 м, витримка 20-30с, відстань подразника 3-5 м
5	Те ж, що й заняття №4, але із застосуванням пострілу	Окремо відпрацьовується команда в русі, 4-6 повторів, окремо витримка на відстані 5-10 м, 30-60с, 4-6 повторів	Окремо відпрацьовується команда в русі, 4-6 повторів, окремо витримка на відстані 5-10 м, 30-60с, команда "До мене", 4-6 повторів	ПУР, дресирувальник кидає апортувальний предмет на відстань 5 м та вимагає піднесення його собакою, 6-8 повторів	Відхід від собаки 5-10 м, витримка 30-40 с, відстань подразника 3-5 м

За результатами досліджень стосовно підготовки собак за курсом ВН-UA розділом А - "загальна слухняність" були отримані наступні дані (табл. 3.8)

Таблиця 3.8

Тривалість підготовки собак за розділом А курсу ВН-UA різними методами дресирування

Група 1						Група 2					
Кличка	№ навички					Кличка	№ навички				
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	тривалість , днів						тривалість , днів				
Банді	5	6	5	7	3	Оскар	5	4	5	6	2
Чарлі Річ	5	4	6	7	4	Голден Прінцес	4	4	5	5	3
Рігель	6	5	7	6	4	Бурунді	6	5	5	7	4
Жані-Ша- Ден	4	3	4	5	4	Мартін Лютер Кінг	3	3	4	4	2
Женева	5	4	6	5	3	Юджин Блекмор	5	4	5	6	3
Фідель	7	5	6	7	4	Мілагрес Ред Мун	4	3	4	5	2
В середньому	5,3	4,5	5,6	6,1	3,6	В середньому	4,5	3,8	4,6	5,5	2,6
Загальна тривалість курсу	25,1					Загальна тривалість курсу	21				

Таким чином, як свідчать дані таблиці 3.8, застосування оперантного методу навчання дозволяє скоротити тривалість підготовки собак за розділом А курсу ВН-UA на 4,1 дня. Найбільше часу у собак обох груп займає

вироблення навички апортування, як найбільш складної, найменше - навички "Лежати" при відволікаючих обставинах.

Таблиця 3.9

**Тривалість підготовки собак за курсом СМ різними методами
дресирування**

Група 1						Група 2					
Кличка	Прикус	Намордник	Команда Фу	Команди у ноги	Ласощі у сторонніх	Кличка	Прикус	Намордник	Команда Фу	Команди у ноги	Ласощі у сторонніх
	тривалість , днів						тривалість , днів				
Банді	1	4	5	4	7	Оскар	2	3	3	4	4
Чарлі Річ	2	5	6	5	8	Голден Прінцес	1	2	4	4	5
Рігель	3	5	5	4	7	Бурунді	1	4	5	5	6
Жані-Ша- Ден	1	3	3	4	5	Мартін Лютер Кінг	1	2	3	3	3
Женева	1	3	4	5	6	Юджин Блекмор	2	2	4	4	5
Фідель	1	4	5	5	7	Мілагрес Ред Мун	1	2	3	3	4
В середньому	1,5	4,0	4,7	4,5	6,7	В середньому	1,3	2,5	3,6	3,8	4,5
Загальна тривалість курсу	21,4					Загальна тривалість курсу	15,7				

При дресируванні цієї ж групи собак за курсом СМ ("Собака у місті") крім вивчених у попередньому курсі, вводились такі навички, як демонстрація

прикусу, ставлення до намордника, зупинка небажаних дій за командою "Фу", посадка, укладання, стійка у ноги дресирувальника та ставлення до ласощів з рук сторонньої людини. За результатами досліджень отримали наступні дані (таблиця 3.9):

Як свідчать дані таблиці 3.9, тривалість підготовки за курсом СМ скорочується на 5,7 днів при використанні оперантного методу навчання. Найменше часу потрібно для вироблення навички "Демонстрація прикусу", зазвичай всі більш-менш адекватні собаки засвоюють її доволі швидко. Найбільше часу для собак обох груп зайняло вироблення навички "Ставлення до ласощів з рук сторонньої людини". Слід зазначити, що більш важко ця навичка закріплювалась у собак, яких дресировали харчовим методом, оскільки для підвищення його ефективності у групу відокремили тварин з переважаючою харчовою реакцією поведінки, що пояснює проблемність вироблення цієї навички.

Загалом, на підготовку да двома курсами - ВН-UA (розділу А) та СМ собакам, яких дресировали харчовим методом, потрібно було 46,5 днів, тоді як собакам, яких готували за допомогою оперантного методу (клікера) вистачило 36,7 днів, тобто майже на 10 днів менше. Отже, якщо враховувати підготовчий період, який склав в середньому 14 днів, тривалість підготовки за двома курсами при застосуванні оперантного методу навчання збільшується на 4 дні.

3.4. Ефективність застосування методу оперантного навчання за курсами ВН-UA та СМ

Порядок організації та проведення випробувань собак в Кінологічній Спілці України регламентується «Положенням про порядок проведення робочих випробувань собак КСУ».

На початку випробування за викликом судді кожен провідник разом з собакою, що сидить на повідку біля лівої ноги, по-спортивному називає своє прізвище і кличку собаки. Провідник повинний демонструвати спортивне

ставлення до собаки. Це включає в себе і те, що собака повинен бути представлений в простому однорядному ланцюжку і не пристібнутий на зашморг. Інші додаткові нашийники такі, як шкіряні, протиблошині, під час іспиту не дозволяються.

Повідок може перебувати як при собі, невидимий для собаки, так і перевішуватися зліва направо через плече. В ВН допускається використання нагрудної шлейки.

Команди даються нормально, коротко, складаються з одного слова. Перевірка на невимушеність (розділ В курсу ВН-UA) проводиться при нормальних зовнішніх умовах в нейтральному для собаки місці. Всіх собак, які беруть участь, демонструють судді окремо. Собака повинен бути на повідку, повідок повинен провисати. Суддя стежить, щоб не було ніяких сторонніх подразників. Судді забороняється чіпати собаку.

Оцінка: а) *позитивна поведінка собаки*: собака поводить на перевірі нейтрально, впевнений в собі, уважний, темпераментний і незалежний; б) *допустима поведінка*: собака поводить, наприклад, дещо невпевнено, збуджений. Такі собаки можуть допускаються до випробувань, проте за ними необхідно пильно спостерігати протягом усього іспиту; в) *негативна поведінка собаки або відхилення в поведінці*: собака невпевнений, боязкий, переляканий, чутливий до пострілу, некерований, агресивний (дискваліфікація).

Собаки, які не набирають необхідних 70% пунктів в частині А, не йдуть на перевірку частини В в умовах міста. Після закінчення іспиту суддя оголошує результат не у вигляді пунктів, а у вигляді «здано» чи «не здано». Іспит вважається зданим, якщо в частині А набрано 70% (не менше 42 балів) від загальної кількості можливих пунктів і частину В суддя оцінює задовільно.

Оціночний лист за курсом ВН, який видається власнику собаки у вигляді сертифіката, представлений окремим файлом (додаток А).

Випробування за програмою «Собака в місті» КСУ є робочими.

Іспит вважається зданий, якщо собака набирає в сумі не менше 70-ти балів.

Після здачі іспитів за цією програмою і наборі на них мінімум 81-го бала - власнику видається сертифікат загальнонаціонального зразка. Сертифікат дає право виставляти собак в робочий клас на виставках рангу САС собакам неробочих порід. При позитивному результаті 70 - 80 балів видається диплом.

Змагання за програмою «Собака в місті» організовуються аналогічно правилам проведення змагань за курсом ВН, із заповненням оціночного листа (додаток В).

Результати тестування дослідного поголів'я собак за двома курсами представлена в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Ефективність застосування методу оперантного навчання за курсами ВН-UA та СМ

Група 1			Група 2		
Кличка	ВН-UA	СМ	Кличка	ВН-UA	СМ
	кількість балів	кількість балів		кількість балів	кількість балів
Банді	51	79	Оскар	54	91
Чарлі Річ	48	77	Голден Прінцес	55	89
Рігель	44	71	Бурунді	52	83
Жані-Ша-Ден	55	83	Мартін Лютер Кінг	59	95
Женева	52	75	Юджин Блекмор	56	93
Фідель	46	73	Мілагрес Ред Мун	57	90
В середньому	49,3 (добре)	76,3 (задовільно)	В середньому	55,5 (дуже добре)	90,1 (добре)

Отже, як свідчать дані таблиці 3.9, ефективність методу оперантного навчання якісно переважає харчовий метод. Для курсу ВН-UA ця перевага склала 6,2 бали, для курсу СМ - 13,8 бали. Однак слід зазначити, що собаки обох груп заслуговують на диплом, оскільки мають не менш 70 балів, однак сертифікат загальнонаціонального зразка в групі 1 присуджується лише одній тварині - бордеру-коллі Жані-Ша-Ден, тоді як у групі 2 він присуджується всім тваринам. Крім того, всі етапи розділу В курсу ВН-UA собаки обох груп подолали успішно.

Якщо розглядати робочі якості собак в розрізі порід, отримуємо наступні дані (табл. 3.11)

Таблиця 3.11

Робочі якості собак в розрізі порід

Порода	Кількість, гол	Оцінка, балів	
		ВН-UA	СМ
Малінуа	1	51	79
Німецька вівчарка	3	52,3	85,6
Ротвейлер	1	44	71
Бордер коллі	2	57	89
Хаскі	1	52	83
Лабрадор ретривер	3	51,3	80,3
Голден ретривер	1	57	90

Як свідчать дані таблиці, найвищий бал за курс ВН-UA мають собаки породи бордер коллі та голден ретривер (57); за курс СМ - голден ретривер (90) та бордер коллі (89). Найнижчі бали в обох позиціях має ротвейлер - 44 та 71 відповідно.

ВИСНОВКИ

За результатами проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. Утримання собак в квартирних умовах та в межах міста вимагає дотримання Закону України № 3447-IV "Про захист тварин від жорстокого поводження".
2. Годівля собак має відбуватися із урахуванням їх породи, маси, віку, статі та фізіологічного стану. Раціони собак повинні враховувати всі необхідні поживні речовини для їх організму, бути збалансованими та задовольняти всі енергетичні потреби тварин.
3. Застосування оперантного методу навчання дозволяє скоротити тривалість підготовки собак за розділом А курсу ВН-UA на 4,1 дня, за курсом СМ - на 5,7 днів. Якщо враховувати підготовчий період (привчання до клікера), який склав в середньому 14 днів, тривалість підготовки за двома курсами при застосуванні оперантного методу навчання збільшується на 4 дні.
4. Ефективність методу оперантного навчання переважає харчовий метод за результатами тестування робочих якостей собак. Для курсу ВН-UA ця перевага склала 6,2 бали, для курсу СМ - 13,8 бали.
5. Найвищий бал за курс ВН-UA отримали собаки породи бордер коллі та голден ретривер (57); за курс СМ - голден ретривер (90) та бордер коллі (89). Найнижчі бали в обох позиціях має ротвейлер - 44 та 71 відповідно.

ПРОПОЗИЦІЇ

Доцільним є впровадження у практику оперантного методу навчання, який дозволяє підвищити якість засвоєння та виконання команд собакою. Оскільки на випробування з курсів ВН-UA та СМ допускаються собаки з 12-місячного віку, рекомендується починати привчання до клікера з більш раннього віку для скорочення терміну підготовки.

ДОДАТКИ

«ВН-UA»

Розділ А – загальна слухняність

Найменування прийомів	бали	штраф	оцінка
1. Рух поруч на повідці	15		
2. Рух поруч без повідця	15		
3. Усадка під час руху	10		
4. Укладка під час руху із підкликанням	10		
5. Укладка при відволіканні	10		
Количество баллов	60		

Розділ В – поведінка собаки у міських умовах

Найменування прийомів	Залік	Незалік
1. Поведінка собаки у міських умовах		
2. Поведінка собаки в ускладнених міських умовах		
3. Поведінка собаки на прив'язи(тестування 2 хв.)		
Результат тестування		

Кінологічна Спілка
України

Справжнім стверджується, що
власник _____

(П.І.Б., адреса)

собака, що йому иналежить, по
кличці _____

порода _____ род № _____

дата _____

народження _____ стать _____ клеймо № _____

ДОСЯГ ВКАЗАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

ДАТА ВИПРОБУВАНЬ

число _____ місяць _____ рік _____

Усього балів =

Оцінка =

Суддя:

М.П.
організатора випробувань

М.П.
КСУ

«Собака в місті» - для собак службових порід

Найменування прийомів	бали	штраф	оцінка	помилки
1. Показ прикусу	5			
2. Ставлення до намордника у ноги дресирувальника, /витримка 10 сек.	5			
3. Ставлення до намордника у вільному стані	5			
4. Підкликання собаки з вільного стану	10			
5. Припинення небажаних дій по команді "ФУ"	5			
6. Проходження через групу людей	5			
7. Рух собаки поруч із дресирувальником на повідці в наморднику та без нього	15			
8. Ставлення до пострілу під час руху по команді "Пруч"	5			
9. Посадка, укладка, стійка біля ноги дресирувальника	15			
10. Ставлення до ласощів з рук сторонньої людини	5			
11. Фіксація собаки по команді "Місце". (перевіряється у двох положеннях - "Сидіти" та "Лежати")	15			
12. Апортировка	10			
Кількість балів	100			
Оцінка				

**Кінологічна Спілка
України**

Справжнім стверджується, що
власник _____

(П.І.Б., адреса)

собака, що йому иналежить, по
кличці _____

порода _____ род № _____

дата
народження _____ стать _____ клеймо № _____

ДОСЯГ ВКАЗАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**ДАТА ВИПРОБУВАНЬ**

число _____ місяць _____ рік _____

Усього балів =

Оцінка =

Суддя:

М.П.
організатора випробувань

М.П.
КС

Додаток В

Планові заняття з дресування собак КЦ "Arcadia-selex" у парку ім. Т.Г. Шевченка